

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

BOD PÉTER

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRHASZNÁLATI VERSENY

Versenykiírás a 2007/2008-as tanévre

A verseny meghirdetője: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

A verseny célja: A tehetséggondozás, a tanulók információs műveltségének és azon belül is a könyvtárhasználati eszköztudásuknak, szövegértésüknek, logikus gondolkodásuknak és kreativitásuknak a fejlesztése. Mindemellett célja az önálló tanuláshoz szükséges kompetenciák fejlesztése, az iskolai tanulási folyamat során részekre bontott ismertelemeket egységbe foglaló, szintetizáló, az információs műveltséget és a forráshasználati képességeket mozgósító tudás mérése, értékelése.

A verseny kategóriái: I. kategória: Általános iskolák és gimnáziumok 13–14 éves (7–8. évfolyamos) tanulói.
II. kategória: A középiskolák 15–16 éves (9–10. évfolyamos) tanulói.

A versenyen való részvétel kizáró okai: Nem vehet részt a verseny fővárosi/megyei fordulóján az, aki írásban nem nevezett, és az, aki a nevezési díjat nem fizette meg. (A nevezési díj fizetésétől az egyes megyei és a fővárosi szervezők eltekinthetnek.)

A verseny témája, ismeretanyaga, felkészüléshez felhasználható irodalom:

I. kategória: Mátyás király és a reneszánsz

II. kategória: A Nyugat és kora

A verseny témájához – könyvtárhasználati, információkeresési verseny lévén – nincsen megadott bibliográfia. A felkészülés és a verseny során a tanulók használhatnak nyomtatott és elektronikus bibliográfiákat, lexikonokat, enciklopédiákat, egyéb kézikönyveket, monográfiákat, tanulmányköteteket, időszaki kiadványokat, katalógusokat, egyéb elektronikus forrásokat.

A nevezés határideje: 2008. január 31.

A nevezés módját a megyei/fővárosi versenyszervezők határozzák meg.

A megyei/fővárosi szervezők elérhetőségei és a nevezési lap a verseny honlapjáról (<http://www.opkm.hu/>) elérhetők.

Nevezési díj: 1000 Ft/fő

Díjazás: – Valamennyi döntőbe jutott diák és felkészítője emléklapot kap.
– A kategória első három helyezett diákja és felkészítője oklevelet és könyvjutalmat kap.
– Lehetőség van különdíj kiosztására is a zsűri javaslata szerint.

A szervezők elérhetősége:

Oktatókutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

Dömsödy Andrea, iskolai könyvtári szakreferens

Cím: 1089 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.

Telefon: 06-1-323-5555

E-mail: domsody.andrea@opkm.hu

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

16. évfolyam 12. szám

2007. december

Tartalom

Könyvtárpolitika

Bartos Éva: „Diplomás könyvtáros állást keres” 3

Műhelykérdések

Varga Kornélia: Gyermekkönyvkiadás és gyermekkönyv-kereskedelem a rendszerváltozás után 12

Péterfi Rita: Számítógép-használat és felekezeti hovatartozás 18

Vidra Szabó Ferenc: Felhasználói elégedettségvizsgálat az Országos Széchényi Könyvtárban 25

Tóth Rita: A 2006-os év könyvtárának gyermekrészlege 31

Éger Veronika: „...hiszek a mesékben”. Beszélgetés Kristóf Márta népi iparművész könyvtárossal 33

Úton

Bartók Györgyi: „Kis sziget” őszi verőfényben... 38

História

Várszegi Asztrik OSB: A Mátyás Graduálé méltatása 41

Memento

Nagy Réka Anna: Sándor István, a néprajzi bibliográfus 44

Könyv

Bényei Miklós: Szemléleti áttörés. Laudáció egy könyvtártörténeti munkáról 52

Böőr László: 1956 Szentendrén 57

From the contents

Éva Bartos: „Professional librarian seeks a job...” (3)

Kornélia Varga: Publishing and trade of children's books in Hungary after 1989 (12)

Rita Péterfi: Computer use and religious affiliation (18)

Cikkeink szerzői

Bartos Éva, a Könyvtári Intézet igazgatója; *Bényei Miklós*, a Debreceni Egyetem tanára; *Böőr László*, a Nagykőrösi Városi Levéltár munkatársa; *Éger Veronika*, a Magyar Nemzeti Galéria könyvtárának munkatársa; *Nagy Réka Anna*, a Néprajzi Múzeum könyvtárának munkatársa; *Péterfi Rita*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Tóth Rita*, a keszthelyi Fejér György Városi Könyvtár gyermekrészlegének munkatársa; *Varga Kornélia*, a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Kenézy Élettudományi Könyvtárának munkatársa; *Várszegi Asztrik OSB*, a Pannonhalmi Bencés Főapátság főapátja; *Vidra Szabó Ferenc*, a Könyvtári Intézet munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyeri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felélős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felélős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Oktatási és Kulturális Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

OKM

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU-ISSN 1216-6804

Bartos Éva

„Diplomás könyvtáros állást keres”*

Bevezetés

A cím önmagáért beszél. Elárulja, hogy könyvtárosi álláshirdetésekről lesz szó valamilyen formában. Mi készítetett a könyvtáros pályának éppen ebből a nézőpontból való vizsgálatára? Talán az, hogy hazai előzményét még nem találtam, viszont tudomásom van az eljárás gyakori külföldi alkalmazásairól, tehát feltehetően hozhat új felismeréseket, érdekes megállapításokat az elemzés. A munkaerőpiac átalakulása lényegében a rendszerváltozás óta fokozatosan észlelhető, de az Európai Unióhoz való csatlakozásunk óta hihetetlenül felgyorsult az élet minden területén. Nyilvánvaló, hogy szakmánkat sem hagyja érintetlenül a változás. Hogy miként is áll a könyvtáros munkaerőpiac – a kérdés megközelítésének egyik lehetséges eszközeként próbáltam meg az álláshirdetéseket elemezni. Ezek közül is csupán azokat, amelyek a könyvtárosok levelezőlistáján, a Katalisten jelentek meg. A vizsgált időszak az 1999. és 2007. év közé esik, az utolsó év csak töredékes, mivel július 31-ével zártam le. A Katalist archívumából előhívható több mint ötszáz hirdetésből – az ismétlődések kiiktatása után – közel 400 (egészen pontosan 190 állást kereső és 195 állást kínáló, azaz összesen 385 hirdetés) bizonyult alkalmasnak az elemzésre. A hozzájuk melléketben csatolt önéletrajzokat és szakmai pályaképeket nem vettem figyelembe, ez egy másik vizsgálódás tárgya lehet majd. Szándékom szerint kizárólag az apróhirdetés szövegét vizsgáltam, feltételezve, hogy ebben a hirdető a legtömörebben a legfontosabb információt közli magáról, s engem éppen ez érdekelt: mi számít fontos információnak területünkön.

Hogy egyáltalán mekkora ez a „piac”, mekkora a terület munkaerő szükséglete, ehhez adnék néhány támpontot a foglalkoztatottak számáról, valamint a szolgálati helyeken működők végzettségéről, a könnyebb megjegyezhetőség érdekében erős kerekítéssel

Néhány orientáló adat a 2005-ös statisztika alapján:

Könyvtári szakalkalmazott	10 000 fő
Könyvtáros-tanár	1 700 fő
Egyéb könyvtári munkakörben alkalmazottak	2 000 fő

* Elhangzott a tiszaujvárosi Derkovits Gyula Művelődési Központ és Városi Könyvtár „A könyvtáros mint erőforrás” című konferenciáján, 2007. szeptember 17-én.

Tovább bontva a könyvtári szakalkalmazottak kategóriája könyvtártípusokban való alkalmazásuk szerint:

Közkönyvtárakban	6 300 fő
Országos és egyéb szakkönyvtárakban (OSZK is)	1 600 fő
Felsőoktatási könyvtárakban	1 500 fő
Egyéb nem nyilvános könyvtárban	600 fő
Összesen	10 000 fő

Könyvtári szakalkalmazottak végzettségi szint szerinti megoszlása:

felsőfokú szakirányú és egyéb felsőfokú végzettség	6 100 fő
középfokú (asszisztens) végzettség	2 100 fő
alapfokú vagy nem szakirányú középfokú végzettség	1 800 fő
összesen	10 000 fő

Ez a létszám, mely a gépesítési és a többszöri leépítési hullámot követően kialakult a 2000-es évek elejére, a zavartalan teljesítmények biztosítása érdekében viszonylagos egyensúlyt kell mutasson. A munkaerő szükséglet egyensúlyát a pályára lépők és a pályát elhagyók nagyjából azonos tömege teremtheti meg. A pályára lépőket jelentik a felsőoktatásból és az OKJ-s képzésből kikerülő pályakezdők, az egyéb, főként a rokon szakmákból (pl. pedagógus) érkező pályamódosítók, a belső átképzés révén szakképzettséget szerzők, valamint a külső átirányítás, áthelyezés (pl. intézmény-összevonás esetén) útján a könyvtárba kerülő munkatársak. A pályát elhagyók természetesen az öregségi vagy rokkantsági nyugdíjba vonulók, a más szakmákba átlépők, a szülés után gyedre, gyesre menő munkatársak, illetőleg a létszámleépítés következtében eltávozóak. Az áttekinthetőség kedvéért kis táblázatba rendezve tehát az egyensúlyt fenntartó tényezők:

Pályára lépés

frissen végzett pályakezdők
pályamódosítók
belső átképzés
külső átirányítás

Pályát elhagyás

nyugdíjba menők
pályamódosítók
gyes, gyed
létszámleépítés

Ezeket a tényezőket évente vizsgálnia kellene számszerűségében a szakmának. Bár a végeredményről értesülünk az éves statisztikából, de az egyes tényezők okozta arányokat nem ismerjük. Vannak becslések, például a felsőoktatásban zajló „bolognai rendszer” előkészítések az informatikus könyvtáros képzés érvrendszerében évi kb. 400 fő friss diplomás kibocsátása szerepelt, a nyugdíjba vonulók éves átlagának figyelembevételére alapozva. Napjainkban mind a friss diplomások, mind a nyugdíjba vonulók száma, mind a leépítendő, mind pedig a külső átirányítás következtében „mozgó” munkatársak számaránya nehezen becsülhető – más, de mindenképpen könyvtáron kívüli erők és körülmények miatt.

* * *

A munkaerőmozgás csatornáit a könyvtári területen

Mik a jelenlegi lehetőségek?

- *pályázatok*: a közalkalmazotti törvény bevezetése óta a magasabb vezetői állások elnyeréséhez feltétlenül szükségesek, s e törvény legújabb módosítása nyomán 2008-tól pedig minden álláshelyet pályázni kell majd;
- *irányítás a felsőoktatásból*: ennek alapvető formája ma már az állásbörze, a tapasztalat szerint könyvtárosok viszonylatában nem túl jellemző. Gyakoribb mondható az a megoldás, hogy a képzés részeként végzett gyakorlatok alkalmával – a kölcsönös rokonszenv alapján – állapodik meg egymással a hallgató és a leendő munkahely;
- *személyes ismeretség, személyes kérés/ajánlás*: ma is ez tűnik az egyik legjobb referenciának;
- *„saját nevelés”*: a könyvtáros pálya problémáinak feltérképezésére lefolytatott 2002-es fórumorozat tapasztalatai szerint a közkönyvtárak vezetői ebben bíznak a legjobban;
- *álláshirdetés (álláskereső-állásajánlat)*: nyomtatott vagy internetes napilapokban, hirdetési újságokban könyvtárosi állást a legritkább esetben keresnek vagy kínálnak; szinte csak a Katalist szolgálat lelőhelyül;
- *ügynökségek, fejtudás cégek közvetítése*: legfeljebb kiemelkedően magas beosztások betöltésénél, esetleg a könyvtárosi vállalkozói szféra munkatársainak körében lehet szerepük;
- *állami munkaiügyi központok, munkaközvetítő szolgálatok*: szerepük a könyvtári területen jelentéktelen, egyetlen kivétel talán a '90-es években elterjedt, irányított munkanélküli-foglalkoztatás és a polgári szolgálat közvetítése volt, főként a nem szakképzettséghez kötött könyvtári munkakörök esetében. Ezek a formák részben *már nem*, az önkéntes munkaerő irányítása pedig *még nem* vagy csak alig jellemző részükről a könyvtári területre.
- *a Magyar Könyvtárosok Egyesülete állásközvetítő szolgálat*: sok-sok évig hagyományos – cédulán összegyűjtött és a Hírlevélben közzétett hirdetések formájában működött, a beérkező ajánlatokat ma már az MKE titkársága is a Katalistre továbbítja.

„Állást kínál”

A bevezető gondolatok és megfontolások után most már térjünk át csakugyan az álláshirdetések megismerésére. Először néhány észrevétel az állást kínáló intézmények megoszlásáról. Legnagyobb mértékben a felsőoktatási könyvtárak éltek/élnek a hirdetés lehetőségével. Az alább említett 86 hirdetésükből önmagában az Eötvös Loránd Tudományegyetem, ugyan mint legnagyobb egyetem, de 43-at jegyzett! Kínált még állást további hét budapesti és négy vidéki felsőoktatási könyvtár. A települési könyvtárak között községi könyvtártól származó hirdetést egyáltalán nem találtam. Jelentősnek mondható az „egyéb intézmények” állás kínálata, immáron annak a jelenségnek a kézzelfogható bizonyítékaként, hogy a könyvtáros végzettség más, rokon területek számára is alkalmasan képzett munkaerőt jelent.

Az állást kínáló könyvtárak leggyakoribb típusai

Felsőoktatási könyvtárak (központi, kari, intézeti, tanszéki)	86
Tudományos és szakkönyvtárak (benne OSZK, múzeumi, levéltári könyvtárak is)	51
Közkönyvtár (FSZEK, megyei, városi)	24
Egyéb intézmény (oktatási központ, kiadó, szerkesztőség, közalapítvány stb.)	20
Iskolai könyvtár	14

Az állást hirdető intézmények igyekeznek pontosan megjelölni a kínált munkaterületet vagy az általuk elvárt végzettséget, határozott szándékkal adják fel a hirdetést, egyértelmű, hogy milyen munkaerőre van szükségük.

Az álláskínálatokban megnevezett munkaterületek vagy igényelt végzettségek

Könyvtáros, felsőfokú szakirányú végzettséggel	113
Adminisztratív és gazdasági ügyintéző	30
Könyvtáros asszisztens középfokú végzettséggel	24
Könyvtáros-tanár	8
Raktáros	8
Egyéb diplomás	6
„Munkatárs”	6

Tovább részletezve a könyvtáros felsőfokú végzettséggel betölthető munkaköröket, munkaterületeket, hosszú, részletező listát találunk, benne néhány újszerű, a hazai gyakorlatban eddig szokatlan, vagy inkább talán az „egyéb típusú intézmény” tevékenységére jellemző munkaköri megnevezéssel is találkozunk – még a középfokú végzettség szintjén is.

Könyvtáros felsőfokú végzettséggel hirdetett munkakörök, munkaterületek

„könyvtáros”	54 említés
feldolgozó könyvtáros	10 említés
olvasószolgálatos	7 említés
„folyóíratos” (rendelés, érkeztetés, feldolgozás)	7 említés
szakozó, címleíró, katalógizáló	7 említés
tájékoztató könyvtáros	6 említés
gyerekkönyvtáros	5 említés
közönségszolgálat (olvasószolgálat+tájékoztatás)	2 említés
zenei könyvtáros	2 említés
internetkönyvtáros	1 említés
elektronikus információkereső eszközöket kezelő	1 említés
nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést bonyolító	1 említés
nemzetiségi letéti és egyéb térségi szolgáltató	1 említés
EU-referens	1 említés
muzeális könyvvállomány gondozó	1 említés

könyvtárbuszos szolgáltatás	1 említés
könyvtárszakmai tanácsadás	1 említés
könyvtárvezető	1 említés
plakáttáros	1 említés
kisnyomtaványtáros	1 említés
researcher	1 említés
design adatbázis kezelő	1 említés

Középfokú végzettséghez kötött munkakörök, munkaterületek

asszisztens vagy középfokú végzettségű munkatárs	8
olvasószolgálati munka (olvasótermi felügyelő, olvasószolgálat adminisztráció)	8
rendelési asszisztens, gyűjteménykezelő	4
iskolai könyvtári munka	3
sajtószemle készítés	1

Most már közelítünk az érdemi kérdésekhez: mit tart igazán fontosnak az állást kínáló intézmény, amely pontosan leírta a betöltendő munkaterületet, munkakört? Milyen kompetenciákat, készségeket, tudást vár el az állásra jelentkezőktől? Látható, hogy a legnagyobb mértékben a „papírra”, az iskolai végzettségre kíváncsi.

Az álláskínáló intézmény elvárt szakmai követelményei, feltételei

Megfelelő végzettség, képzettség	112 említés
Idegennyelv tudás	38 említés
Számítástechnikai, informatikai ismeretek	35 említés
Korábbi gyakorlat	19 említés
Vezetési készség	1 említés

A munkakörön, munkaterületen és bizonyos készségeken túl fontosnak tartják az alkalmazás utáni körülményeknek a tisztázását is. Az alkalmazással kapcsolatos munkaügyi, munkajogi kérdések meglehetősen nagy szerepet kapnak az álláskínáló megfogalmazásában.

Az álláskínálatban érintett egyéb elemek

Bérezés, belépési idő	53 említés
Munkaidő (teljes vagy részidő, 2 műszak, speciális munkaidő-beosztás)	51 említés
Alkalmazási forma (státus, szerződés, helyettesítés, vállalkozói igazolvány, startkártya)	41 említés
életkori megkötés	30 említés
földrajzi megkötés	3 említés

Az álláskínálatban említett egyéb ajánlatok, a „csábítás trükkjei”, avagy éppen a lebeszélés, a távoltartás fogásai

kiváló munkafeltételek	„mindent csinálni kell”
nyelvtanulási lehetőség	nehéz munka

szolgálati férőhely
kutatónap

szolgálati lakás nincs

Találunk utalást a keresett, a leendő munkatárs ideális tulajdonságaira is. ezek főként a munkavégzésben és a viselkedésben elvárt, az adott munkahely kialakult szokásaihoz jól alkalmazkodó, abba mintegy belesimuló leendő munkatársat írnak le.

A belépőtől elvárt tulajdonságok, jellemző viselkedésformák (a kifejezéseket szó szerint idézem):

ambiciózus	disztingvált jómodor
megbízható	határozott fellépés
szolgálatkész	olvasó- és könyvszeretet
precíz	belső fegyelmezettség
gyors	szakmai alaposság
talpraesett	jó helyesírás, fogalmazás

„Állást keres”

Az állást kereső hirdetésekben az eddigiekkel ellentétes tendenciák érvényesülnek. Minél kevésbé kívánnak konkrétak lenni a hirdetőik, nem akarván ezzel saját maguk korlátozni a lehetőségeiket. Sem az intézménytípus, sem a munkaterület, munkakör körülhatárolásában nem fogalmaznak meg határozott igényt. sokkal inkább a mindent elfogadni hajlandó, a „minden megoldás érdekel” attitűdöt hangsúlyozzák. Emiatt a hirdetések legtípikusabb megfogalmazása a címnek választott mondat: „Diplomás könyvtáros állást keres.”

Az álláskereső hirdetésekben megemlített néhány könyvtártípus

Közkönyvtár	7 említés
Iskolai könyvtár	7 említés
egyéb intézmény (oktatási, kulturális stb.)	5 említés
„kis könyvtár”	2 említés
„nagy könyvtár”	1 említés
„Közművelődési vagy szakkönyvtár”	1 említés

Az álláskereső hirdetésekben megnevezett munkakörök, munkaterületek

könyvtári munka, könyvtáros állás, munkalehetőség	110 említés
könyvtáros, könyvtáros-tanár	52 említés
„bármilyen munkaterület, minden lehetőség”	15 említés
könyvtáros asszisztens	5 említés
informatikai munkakör (programozó, operátor)	4 említés
raktáros	3 említés
adminisztratív, ügyintézői	3 említés
számítógépes adatrögzítő	2 említés
olvasószolgálati munka	2 említés

Milyen kompetenciákat tartanak fontosnak az álláskeresők, amit hangsúlyozni kívánnak, hogy minél jobb színben tűnjenek föl lehetséges alkalmazóik körében?

A „papír”, a végzettség körükben is alapvető fontosságú, de a megszerzett tapasztalat is erős hangsúlyt kap – fontos szakmai kompetenciákkal együtt.

Az álláskeresők által hangsúlyozott szakmai adottságok, előnyök

Szakképzettség, iskolai végzettség	111 említés
Életkor hangsúlyozása	77 említés
Korábbi gyakorlat	72 említés
Idegennyelv ismerete	55 említés
Egyéb speciális tudás, érdeklődés	52 említés
Számítástechnikai, informatikai ismeretek	40 említés

Érdekes részletesebben megnézni az életkorra való hivatkozás kategóriáját: bármilyen életkorral rendelkező álláskeresők valami pozitívumot, nyomós érvet hoznak ki életkorukból, ami feltétlenül kívánatossá teszi alkalmazásukat.

Az életkort hangsúlyozók megoszlása

Fiatal, pályakezdő	26 említés
Fiatal, diploma előtt	22 említés
Középkorú (40–50)	17 említés
Öregségi és rokkant nyugdíjas	12 említés

A „fiatal, diploma előtt” kategória új jelenség: élelmes és leleményes ifjak aránylag sokan hirdetnek már előre, mondván, még egy, két, három stb. évem van a diploma megszerzéséig, állapodjunk meg máris, mindketten jól járunk. Tanulmányaik befejezéséig is kötődni szeretnének már a befogadó könyvtárhoz.

A szakmai kritériumok mellett az álláskeresők is kitérnek – kisebb mértékben és nagyon megengedő stílusban – a várva várt alkalmazás egyéb feltételeire. Ismert magyarországi jelenség – a könyvtárosok körében sincs másképp – a földrajzi kötöttség, amely erőteljesen meghatározza, pontosabban szólva korlátozza a munkavállalást.

Az álláskeresők által megnevezett egyéb elemek

Földrajzi megkötés	62 említés
Munkaidő (teljes vagy részidő, 2 műszak, speciális munkaidőbeosztás)	40 említés
Alkalmazási forma (státus, szerződés, helyettesítés, vállalkozói)	7 említés
bérezés, belépési idő	5 említés
idénymunka (nyári munkavállalás)	4 említés

Néhányan szükségesnek tartják megmagyarázni, megindokolni álláshirdetésüket, ezek között magabiztos és kétségbeesett, valamint tárgyyszerű megfogalmazásokkal találkozhatunk.

Az álláskeresők által megnevezett indokok

Állást változtatna	Állása megszűnt, megszűnik
Érdekes feladatot keres	Munkaszerződése hamarosan lejár

Új kihívást keres
Kiegészítő jövedelmet akar
Gyes-ről tér vissza

Munkanélküli
Költözés miatt

A családi állapotra, helyzetre utaló megjegyzések a fentebb említett életkori adottságokhoz hasonlóan viselkednek, a hirdető értelmezésében mindegyik megjelölés valamilyen előnyt, pozitív indokot hordoz. Tulajdonságaik pedig a kellemes, ideális munkatársat vetítik előre.

*Az álláskereső személyes megjegyzései önmagukról
(állapot és tulajdonságok)*

nős – független – gyermektelen – gyermekét egyedül nevelő – 4 gyermekes
elhivatott
szorgalmas
jó képességű
megbízható
jó kommunikációs képesség
precíz
pontos
rugalmas
nem dohányzó

Összegzés

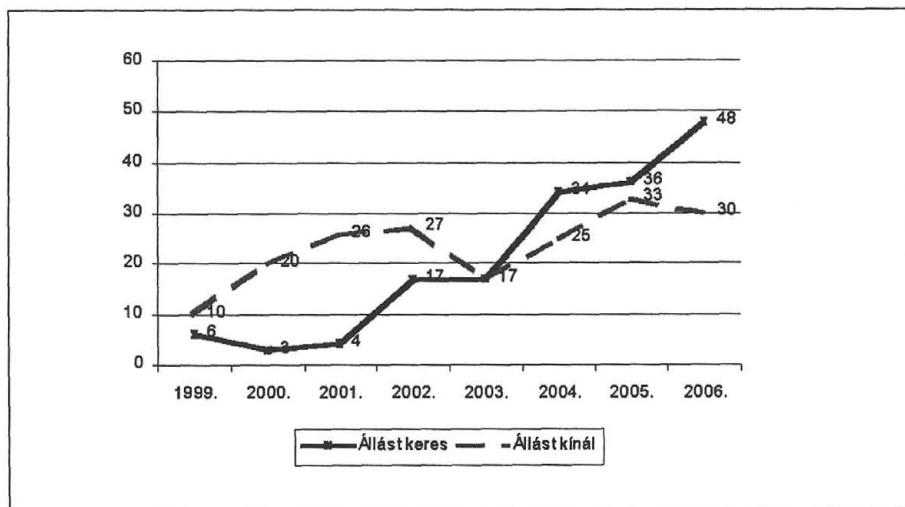
Meglehetősen ellentétes érdekek és indíttatások elemezhetőek ki a néhány száz prórhirdetés vizsgálata nyomán. A fentiekben egymást követően taglalt jelenségek közül néhányat most tegyük egymás mellé, s érzékelni fogjuk az ellentéteket.

A munkáltató legfőbb tájékozási pontja a szakmai végzettség, nem érdeklik egyéb tudások, speciális képzettségek, és ugyancsak nem érdekli a korábban megszerzett gyakorlat. Sőt, talán ártalmasnak is gondolja bizonyos fokig. Nem érdeklik továbbá földrajzi tényezők (hol lakik az illető), viszont nagyon határozott feltételei vannak az alkalmazási formák, a munkaidő, a belépés dátuma, a bérezés kérdéseiben.

A munkavállaló legfőbb érdeme, érve is a szakképzettsége, de szeretne jó pontokat egyéb, speciális képzettségeire való hivatkozással elérni. Értéknek tartja megszerzett tapasztalatait, gyakorlottságát, nem pedig rutinnak. Helyhez kötöttsége kiszolgáltatottá teszi, legalább is teheti, akárcsak az alkalmazási mód vagy bérezés munkáltató által diktált feltételei.

Szakmai feltétel, kompetencia	Állás kínálók	Álláskereső
Szakképzettség, végzettség	112	111
Egyéb speciális képzettség	–	52
Korábbi gyakorlat	19	72
Idegennyelv ismerete	38	55
Számítástechnikai ismeretek	35	40
Munkakörülmények	Állás kínálók	Álláskereső
Földrajzi megkötés	36	2
Alkalmazási forma	41	7
Munkaidő	51	40
Bérezés, belépési idő	53	5

Ennek az összehasonlításnak a következtetéseit nagyon határozottan megerősíti a legvégül bemutatott grafikon is, amely jól szemlélteti, az időben a jelenhez közeledve milyen ellentétes tendencia játszódik le a kereslet–kínálat viszonylatban a keresők rovására: a kínálat 2003-ig minden évben jóval meghaladta a keresletet, azóta viszont fordult a kocka. Ez persze, jelenti azt is, hogy az állást kínáló intézmények előbb ismerték fel a hirdetésben rejlő lehetőséget, mint az állást kereső munkatársak, s előbb kezdtek élni vele. Valószínűbb magyarázat azonban az, hogy tényleges szerepcserre következett be a keresők és kínálók között, amely hosszú időre befolyással lehet a könyvtárosok elhelyezkedési lehetőségeire, ezen keresztül a könyvtáros munkaerőpiac egyensúlyi állapotára.

Gyermekkönyvkiadás és gyermekkönyv-kereskedelem a rendszerváltozás után*

Az olvasáskutatók intenzíven vizsgálják, milyen az olvasási kultúra Magyarországon, és hogyan lehetne a sokszor kedvezőtlen mutatókon pozitív irányban változtatni. Ahhoz azonban, hogy a felnőtt társadalomban változásokat tudjunk elérni, először mindenképpen a gyerekek olvasási kultúráját kell fejleszteni. Ebben a nevelődési folyamatban nagyon nagy szerepe van a családnak, az iskolának, a hozzáférhető irodalomnak és persze a könyvtáraknak is. Figyelemmel kell kísérni a kiadott könyvek tartalmi differenciáltságát, minőségét, a példányszámát, hogy ezek mind megfelelően szolgálják az elérendő célt, a felnővekvő nemzedék olvasóvá nevelését.

Manapság nagyon sokféle hatás éri a gyerekeket, a fiatalságot. Mindannyian tudjuk, az információáramlás felgyorsult, egyre szélesebb körben terjednek az elektronikus eszközök, de még mindig a „hiteles” nyomtatott dokumentumok a meghatározóak az ismeret- és az információszerzésben. A televízió, az internet, a video- és DVD-filmek már születésüktől kezdve körülveszik a gyerekeket és hatnak rájuk. Ráadásul a rohanó élet, az a körülmény, hogy a szülőknek egyre kevesebb idejük marad a gyermeknevelésre, mind-mind hatással van arra, hogy a gyermek mivel foglalkozik szabadidejében, hogyan készül felnőtt életére.

Munkám során azt vizsgáltam, hogyan szolgálja a rendszerváltozást követő időszak hazai gyermekkönyvkiadása, a gyermekkönyvek propagálása a felnővekvő nemzedék olvasáskultúrájának kialakulását.

Célom, hogy felhívjam a könyvtárosok, pedagógusok, szülők figyelmét a dokumentumpiac ismeretének fontosságára, hogy a kiadványok tömegéből ki tudják emelni az értékes irodalmat a gyermekek számára, és eljuttassák hozzájuk. Egszerre használtam fel a publikált szakirodalmat és a statisztikai adatokat. A szakirodalom tekintetében elég szegényes kínálatot találtam ebben a témában, ezért főként a statisztikákra alapoztam megállapításaimat, következtetéseimet. Ezek segítségével elemzem a rendszerváltozás után kialakult trendeket.

Történeti áttekintés

A rendszerváltozás óta eltelt időszak főbb gazdasági, társadalmi és politikai fejleményei természetesen hatottak a gyermekkönyvek kiadására, a dokumentu-

---

* Ezzel az írással fejezzük be 2007. augusztusi számunkban megkezdett, a fiatalok olvasáskultúrája fejlesztésének lehetőségeiről szóló sorozatunkat.

mok példányszámára, összetételére, a könyvkínálat belső arányaira stb. Az elmúlt, mintegy másfél évtizedben négy korszak különíthető el, ezek főbb jellemzői:

- 1. korszak: A rendszerváltó évek könyvkiadása, az átalakulás korszaka (1989–1993)
  - A milliós példányban kiadott könyvek elárasztották az utcákat, túlkínálat alakult ki a piacon.
  - Számos új, kis kiadó alakult.
  - A nagy állami kiadók válságba kerültek.
- 2. korszak: A privatizáció, az átalakulás korszaka (1994–1996)
  - A könyvesboltok száma felére csökkent.
  - Többfélecsős könyvtámogatási rendszereket vezettek be.
  - Az állami kiadók mellett teret hódítottak az alapítványi és a magánkiadók.
  - Gazdasági nehézségek befolyásolták a könyvkeresletet.
- 3. korszak: Az átalakulás korszaka (1997–2000)
  - Külföldi, főképp amerikai művek árasztották el Magyarországot.
  - Könyvklubok alakultak, az idegen tőke megjelenik Magyarországon.
- 4. korszak: A 2000 utáni gyermek- és ifjúsági könyvkiadás korszaka
  - Egyre kevesebben egyre több könyvet vásárolnak.
  - Az árak gyors ütemű emelkedése.
  - A gyermekkönyvek címeinek száma növekedik, a példányszámok pedig alacsonyok vagy stagnálnak.
  - Igényesen illusztrált gyermekkönyvek jelennek meg.
  - Csaknem kizárólagos profitorientáltság a kiadóknál.

A gyermekkönyvkiadás a statisztikák tükrében a rendszerváltozást követő időszakban

A KSH statisztikai lehetőséget adnak arra, hogy differenciált szempontok szerint tárjam fel az 1970 és 2005 közötti magyar gyermekkönyvkiadás helyzetét. A vizsgálat alapvető szempontjai a következők voltak:

- A kiadott könyvek címeinek száma.
- A kiadott könyvek példányszáma.
- A szerzők állampolgársága, illetve az általuk megcélzott korosztályok:
  - 6 éven aluliaknak szóló művek,
  - 6–14 éveseknek szóló művek,
  - 14 éven felülieknek szóló művek.

Címek száma szerint

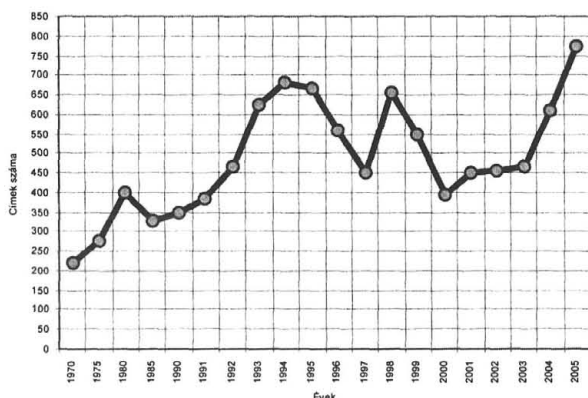
A címek számát tekintve 1970 és 2005 között igen nagy volt az ingadozás. Az első kiemelkedőnek mondható év 1980 volt, amikor majdnem 400 új könyvcím jelent meg a gyermek- és ifjúsági könyvek körében. Igaz, a rendszerváltozás előtti években számos negatív hatás érte már a magyar könyvkiadást: az állami támogatók csökkentek, a könyvárak emelkedtek, az olvasás iránti érdeklődés megcsappant. E jelenségeket a kiadók úgy próbálták ellensúlyozni, hogy könnyű műfajú, nagy sikerre számító könyveket adtak ki. Ennek volt köszönhető a '80-as évek elején a könyvcímek némi növekedése. Ezután visszaesés volt megfigyelhető, de

1985-től kezdve nagy mértékű és gyors növekedés volt tapasztalható egészen 1994-ig. A rendszerváltozást követően a nagy kiadvállalatokat felváltották a kisebb könyves vállalkozások, amelyek százával alakultak az 1990-es évek elején, mellettük sok új nyomdaműhely is alakult, és ebben az évtizedben jelentek meg a könyvklubok is. Mindennek következtében 1994-ben volt a legmagasabb – a vizsgált időszakon belül – a kiadott könyvek száma: 682 új cím.

Az 1999-es, 2000-es év ismét a hanyatlás korszaka volt. Ekkor az állami könyvkiadók alig egyötödét termelték a teljes magyar könyvforgalomnak, és egyre nagyobb teret nyertek a külföldi befektető cégek Magyarországon.

2000-ben a kiadott gyermekkönyv-címek száma megközelítette a tíz évvel korábban megjelent könyvek számát. 2000-től napjainkig a gyermekkönyvek címét tekintve folyamatos emelkedés figyelhető meg, ez a szám 2005-ben már meghaladta a 770-et, és lehetséges, hogy ez a tendencia folytatódni fog az elkövetkező években is. Bár növekvő mértékű, mégis igen alacsony arányú – átlagosan 5,5 százalék – a Magyarországon kiadott könyvek közül a gyermekeknek szóló írások mennyisége.

**Ifjúsági és gyermekirodalom
a kiadott könyvek címeinek száma szerint**

Példányszám szerint

A példányszámokat tekintve egészen más tendencia figyelhető meg. Az 1980-as magas példányszám (17 327 000) után folyamatos csökkenés regisztrálható. Míg 1980-ban igen magas példányszámban jelentek meg könyvek, húsz évvel később már csupán 1 897 000 példány látott napvilágot, ami mindössze egytizede az 1980-as adatnak.

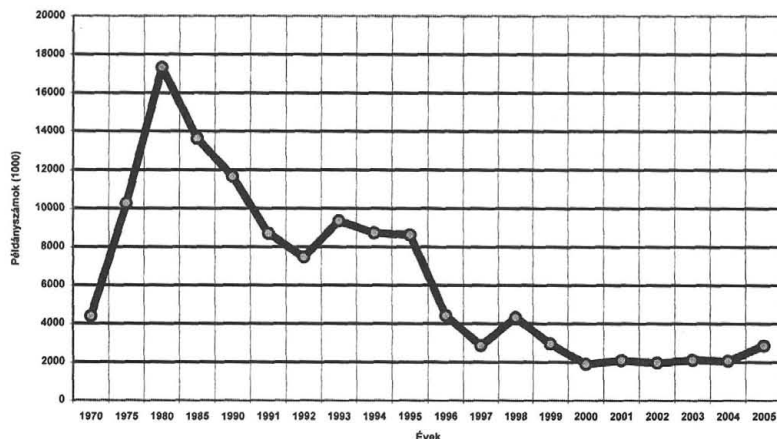
A rendszerváltozás következtében nagyon sok kisebb kiadó alakult, ezzel magyarázható a könyvcímek növekedése és a kezdeti magas példányszám is. Ebben az időben majdnem minden utcáskoron árultak könyvet. Azonban a könyvárak gyors emelkedése, a vásárlóerő visszaszoruláshoz vezetett, egészen 2000-ig figyelhető meg ez a trend. 1994-ben egy kötet átlagára 800 forint volt, ez az évek előrehaladtával megsokszorozódott. 2000-től viszont fokozatosan, bár nem egyenletesen emelkedő tempóban, de egyre több könyvet vásárolnak a magyar emberek.

A kiadott gyermekkönyvek példányszáma 2000-től kezdve stagnálást mutat, egészen 2005-ig, amikor kisebb mértékű emelkedés figyelhető meg. Ez az elmozdulás jellemző a magyar könyvkiadás egészére is, de ott 2002-ben volt tapasztalható a példányszám emelkedés, ami a gyermekkönyvek esetében 2005-ben következett be. E kategóriáról elmondható, hogy 1990 és 2000 között, tehát tíz év alatt közel harmadára csökkent a kiadott könyvek példányszáma. A rendszerváltozás előtt esetenként százezres példányszámban jelent meg egy-egy könyv, 2000 után már csak átlagosan öt-hatezres példányszámok a jellemzők.

2000-ben jelent meg Magyarországon a Harry Potter sorozat, 2001-ben a Walt Disney sorozattal közösen vezették a hazai könyv-sikerlistákat. A 2002-es példányszám emelkedésben ez is szerepet játszott, illetve az, hogy 2001-ben indították el az „Olvasás Éve” programot Magyarországon.

**Ifjúsági és gyermekirodalom
a kiadott könyvek példányszáma alapján**

Korosztályok szerint

Az óvodáskorú gyermekek számára hagyományosan és régóta sok szép képeskönyv jelenik meg, és a magyar kiadványokban sem volt hiány, igaz, 1997-ben kevés új mű született a gyermekkönyvek műfajában. Ez annak a következménye, hogy a kötetek átlagára megnőtt, továbbá megjelentek a versenyképes romániai, szlovákiai gyermekkönyvkiadók; a Móra Kiadó vezető pozíciója megszűnt, és a többi kiadó nem találta gazdaságosnak például a leporellókat, illetve a színes képekkel teli meséskönyveket megjelentetni, mert ezek előállítására nagyon magas nyomdai költséggel járt.

A '90-es években piacra dobott magyar képeskönyvek egy része az azt megelőző ötven év kiadványainak újrakiadása vagy újrafogalmazása volt. A képeskönyveknek több mint fele verses műfajú volt, többnyire klasszikusok alkotásai vagy népköltések. Alkotói nemzedékváltás következtében 1990 után csökkent a kiadott képeskönyvek száma: a szerzők és illusztrátorok vagy nem élnek már (pl. Janikovszky Éva, Reich Károly, Würtz Ádám), vagy kevesebbet alkotnak e műfajban (pl. Kass János, Réber László). A fiatalabbak pedig ritkábban vállalnak képeskönyv illusztrálást, azért vannak kivételek, például Rényi Krisztina.

Megnőtt az ismeretközlő művek kínálaton belüli aránya, ráadásul az amerikai kiadványok is elárasztották a magyar könyvpiacot. 2000-ben például 65 amerikai cím jelent meg, ugyanakkor magyar cím mindössze 182. 2001-ben, annak ellenére, hogy bőséges volt a gyermekkönyv kínálat, visszaesés következett be az óvodáskorúaknak szóló munkák körében. 2002-től hazánkban is megjelentek a svéd, dán szerzők által írt mesekönyvek, igaz, csak néhány könyvcímmel, de ezzel is változatosabb lett a kínálat. A cseh szerzők óvodásoknak szóló könyvei ugyan már 1970-től jelen voltak a magyar könyvpiacot, de az utóbbi néhány évben ismét népszerűvé váltak. 2004-ben 328 kisgyermekeknek szóló magyar cím jelent meg, ez már igen jelentős szám. Ugyanebben az évben az amerikai szerzőktől származó könyvek egyhatodát tették ki az óvodásoknak szóló könyvtermésnek; 2005-ben pedig már majdnem egynegyedét! Az angol, a német és a francia szerzők művei (a felsorolás sorrendjében) is meghatározóak a hazai könyvpiacot. Az olasz szerzőktől származó művek is megtalálhatók a magyar könyvesboltokban, pl. 2003-ban 44 könyvcímmel szerepeltek. 2004-ben a kiadott gyermek- és ifjúsági (0–18 évesek számára szóló) műveknek közel a 70 százalékát tették ki a kicsiknek (6 éven aluliaknak) szóló munkák. 2005-ben ez az arányszám már elérte a 80 százalékot! A kiadók újabban ismét nagyobb figyelmet fordítanak az illusztrálásra, magyar grafikusokat is alkalmaznak, és mind gyakoribb eset, hogy a könyv szerzője maga az illusztrátor. Az utóbbi időben a nagy bevásárlóközpontokban is egyre több meséskönyv található és sokan ott vásárolják a gyerekeknek szóló olvasnivalót.

A hat-tizennégy éves korosztály számára készült könyvek aránya 1990-ig körülbelül a felét alkotta az összes gyermekkönyvnek, 2003–2004-ben már csupán 30 százalékot alkottak. Viszont biztató, hogy 2005-ben ez az arányszám már 36 százalékra emelkedett. Eközben is viszonylag magas maradt a külföldi szerzőktől származó művek száma, pl. 1994-ben 134 amerikai cím jelent meg, míg magyar 136. De ehhez még hozzászámítandó a 93 angol eredetű cím. Ráadásul 2004-ről 2005-re az angolszász szerzők műveinek száma megduplázódott! A francia szerzők művei is jelentősek voltak egészen 2001-ig, de utána már csupán 4–5 címmel voltak jelen a piacon. Mint utaltam rá, az utóbbi három-négy évben tűntek fel a svéd írók munkái, közel azonos számú címmel, mint a franciáké. A rendszerváltozást követően a délszláv és a lengyel szerzők művei teljesen eltűntek a hazai könyvesboltokból.

A legtöbb 6–14 éveseknek szóló könyv 1998-ban jelent meg. Lehetséges, hogy ebben közrejátszott az a tény, hogy 1995 és 1997 között vezették be a különböző könyvvásárlást támogató rendszereket (például a pedagógusok számára). A mélypont 1995 volt, ebben az esztendőben mindössze 355 könyvcím jelent meg. Ettől az évtől kezdve 1998-ig folyamatos emelkedés volt megfigyelhető. A 2001-es „Olvasás Éve” program ellenére a kiadott könyvek száma nem emelkedett jelentősen.

Az 1990-es évek közepéig *a tizennégy éven felüliek számára kiadott könyvek száma* folyamatosan emelkedett. Az 1995-ben 150-nél is több kiadott cím mutatja, hogy egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott az ismeretközlő könyvek iránt, azon belül is főként az amerikai, angol, francia és német szerzők művei iránt. Ez az emelkedés annak ellenére következett be, hogy az ismeretközlő könyvek ára jóval magasabb volt, mint a szépirodalmiaké. 1995-től kezdve csökkent a középiskolás korosz-

tálynak szóló munkák száma, 2000-től pedig átlagosan évente csak tíz cím jelenik meg e korosztály részére. (Például 2002-ben mindössze 4 cím jelent meg, ezek közül is három angol/amerikai szerzőtől származott.) Hiány van tehát a 14 éven felülieknek szóló könyvekből. Igaz, a 2004-es adat, a huszonhárom cím, illetve a 2005-ös huszonnégy cím, bizakodásra ad okot, hogy az elkövetkező években talán növekedni fog a középkiskolások számára készülő könyvek mennyisége.

A tizennégy éven felülieknek szóló művek példányszámában 1996-ban következett be drasztikus csökkenés, az elmúlt hat évben pedig szinte eltűnni látszanak a serdülőkorúaknak szánt munkák: a '90-es évek második felében 85 százalékkal csökkent a serdülőkorúak számára kiadott könyvek példányszáma. A kiadók többsége azért nem figyel erre a korosztályra, mert a tizennégy éven felüliek egyre inkább érdeklődnek a felnőtteknek szóló könyvek iránt. A könyvtárakban is az a tapasztalat, hogy az ilyen korú fiatalok már inkább a felnőtt könyvtárakban nézelődnek, és onnan választanak maguknak olvasnivalót. Kérdés az, hogy azért-e, mert tényleg a felnőtt irodalom érdekli őket, vagy esetleg meg akarnak felelni a kortárs-csoportnak, és túl „gyerekesnek” találják a gyermekkönyvtárat, ahová óvodások és kisiskolások is járnak. Természetesen lehet, hogy nagyon is érdekelnék őket olyan könyvek, amelyek nekik, az ő nyelvükön az ő problémáikról szólnak, csak mivel ilyen könyv alig létezik a könyvpiacra, így a felnőtt irodalom felé fordulnak.

Összefoglalás

Negatív irányú változások

- A gyermekkönyvkiadókra a profitorientáltság jellemző, fő céljuk a haszon szerzése.
- Egyre több mű jelenik meg egyre alacsonyabb példányszámában, egyre megfizethetlenebb áron.
- Hiány van a piacon a 6–14 évesek számára írott értékes gyermek- és ifjúsági könyvekből.
- A könyvtárak csak erős válogatással tudnak lépést tartani az egyre szélesedő gyermekkönyvválasztékkal.
- A szülők és a pedagógusok tájékozatlanok a gyermekkönyvek kínálatában, tartalmi értékeiben.
- Kevés a gyermekkönyvet bemutató program.

Pozitív irányú változások

- Jelentősen megnőtt a kiadott könyvek címeinek mennyisége.
- Öröndetes hogy az ismeretközlő művek aránya növekedett, miközben továbbra is jellemző a szépirodalom dominanciája.
- Az utóbbi években már vannak kezdeményezések az olvasás népszerűsítésére. („Olvasás Éve”, könyvfesztiválok, gyermekkönyvhetek, Nagy Könyv program).
- A szerzők nemzetisége egyre változatosabb, sajnos, a magyar szerzők rovására.
- 2005-től kedvező változások figyelhetők meg: majdnem minden korosztály számára egyre több mű, növekedő példányszámában jelenik meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bart István: Jelentés, magyar könyvkiadás 1989–1998. = *Kritika*, 1998. 7. sz. 5–9. p.
- Boldizsár Ildikó: Mi lesz veled Hamupipőke? A magyar gyermekirodalom időszerű kérdései. = *Könyv és Nevelés*, 2003. 2. sz. 76–82. p.
- Hollósi Zsolt: Nincs biztos recept a sikerre. Beszélgetés Cs. Tóth Jánossal, a Móra Kiadó vezérigazgatójával. = *Tiszatáj*, 2002. 12. sz. 31–37. p.
- Kóka György: A könyvkereskedelem Magyarországon. Bp., Balassi, 1997.
- Kovács Imre. P.: Gyermekirodalmi változások. = *Óvodai Nevelés*, 1995. 6. sz. 223–224. p.
- Magyar statisztikai évkönyv, Bp., Központi Statisztikai Hivatal, 1991–2006.
- Statisztikai évkönyv (Magyarország), Bp., Központi Statisztikai Hivatal, 1985–1989.
- Vida Barbara: Harry Potter árnyékában. A gyermekirodalom és a könyvkereskedők terroija. = *Magyar Nemzet*, 2001. május 19. 39. p.

Varga Kornélia

Számítógép-használat és felekezeti hovatartozás

A kutatásról

Ez az írás az Országos Széchényi Könyvtár és a TÁRKI 2005. szeptember 16-a és október 15-e között folytatott országos reprezentatív vizsgálatából származó vallási és felekezeti hovatartozásra vonatkozó adatokat ismerteti. E kutatásból származó adatokra építve ezidáig számos tanulmány jelent meg.¹

A mintavétel során többlépcsős, arányosan rétegzett valószínűségi eljárás alkalmazására került sor. A minta nemcsak a felnőtt magyar népességet, hanem a magyar háztartásokat régió szerint is reprezentálja. Az összes felkeresett cím száma: 4288 volt, az összes lekérdezett címé pedig 2058. A 16 éven felüli egyéni lekérdezett kérdőívek száma: 3808.

Mivel korábbi kutatásaink során a felnőtt lakosságra vonatkozó adatokkal dolgoztunk, ezért az adatállományból leválogattuk a 18. életévüket be nem töltötték által szolgáltatott adatokat. A korábbi adatokkal való összevetés, az összehasonlíthatóság csak ezáltal valósulhatott meg. Itt kell elmondani, hogy az OSZK-n belül működő olvasáskutatási műhelynek soha korábban nem volt alkalma ilyen megbízhatóságú és nagyságrendű (3674 fős) mintával dolgoznia.

A TÁRKI 163 tételt tartalmazó omnibusz kérdőívében 10 kérdéssel volt jelen az olvasás témakör. Azonban a kérdőívben szereplő egyéb kérdésekkel való összevetésre is módunk nyílt. Ennek kapcsán fogalmazódott meg a hipotézis, amely szerint hatással van vallásosságunk mértéke és felekezeti hovatartozásunk a kulturális javakkal való ellátottságunkra. E feltevésünket korábbi kutatási eredményekre ala-

poztuk, amelyek a felekezet és a vallásosság kérdéskörében születtek. Mint azt például Tomka Miklós már kimutatta, van összefüggés a házaspárok felekezeti hovatartozása és gyermekeik iskolai végzettsége között. Ugyanis a szülői családban kialakult magatartásminták hatással vannak a felekezeti vegyes, illetve homogám családokban nevelkedő gyerekek iskolai végzettségére. Azokban a családokban ugyanis, ahol a szülők közül az egyik római katolikus, a másik pedig protestáns, ott jelentősen nagyobb az esélye, hogy gyermekeik magasabb iskolai végzettséget szereznek.² Mint azt Harcsa és Tomka írja: „*Mindez arra utal, hogy ugyanazon családokban, ahol erősebb az ösztönzés a gyermekek továbbtaníttatására gyengébb a felekezeti egységhez való ragaszkodás. Feltehetően ez a kevésbé tradicionális, vagy megfordítva a modernebb családok jellemzője.*”

Ezen túlmenően Gereben Ferenc 1985–86-ból származó kutatásaiból ismert, hogy vannak összefüggések a vallásosság mértéke és a könyv olvasási szokások, valamint az olvasmány szerkezet között. Ezek szerint „...*a nem vallásosak minden iskolai végzettségi fokozatban aktívabb könyv olvasók a vallásosoknál, kivéve a diploma szintjét, itt ugyanis a vallásos értelmiség valamivel többet olvasott a nem vallásosnál.*”³ De nem ez az egyetlen olyan pont, ahol kimutathatók szignifikáns összefüggések. A felekezeti hovatartozás is egyike a változóknak.

A jelen kutatás már publikált adatai is hasonló képet festenek. Mint azt Nagy Attila írja: „...*nem mondható meglepőnek, de itt is a nem vallásos és az egyház tanításait követők vannak egy szinten, ők a leginkább olvasók. A bizonytalanok minden tekintetben a leggyengébben teljesítők, s a legnépesebb maguk módján vallásosak csoportja csaknem hajszálpontosan az országos könyv olvasói átlagot jelenti.*”⁴

Eme adatokra építve fogalmazódott meg az a hipotézis, amely feltételez bizonyos összefüggéseket az olvasás, könyv- és könyvtárhasználat, valamint a felekezeti hovatartozás és a vallásosság között.

Amit a KSH adataiból tudni lehet

Mivel a Központi Statisztikai Hivatal már 1870-től végez vallásra vonatkozó összeírást, így csaknem 140 év távlatában tudjuk nyomon követni a hazai vallási, felekezeti változásokat. A rendszeres összeírások történetében az 1960 és 1990 közötti években mutatkozik hiány, ugyanis az 1949-es ilyen típusú összeírást csak a 2001-es követte. A köztes népszámlálások során politikai okok miatt nem történt adatfelvétel. 1992 az az év, mikor a KSH egy 29 ezer főre kiterjedő reprezentatív vizsgálat során igyekezett feltérképezni a magyarországi helyzetet, de a korábbiakhoz képest ez nem teljes körű, nem a teljes népességre kiterjedő adatfelvételt jelentett.

Tehát a KSH 2001-es népszámlálási adatai szerint a következőképp alakultak az egyházra, felekezetre, vallási közösségre vonatkozó adatok:

Római katolikus	51,9%
Görög katolikus	2,6%
Református	15,9%
Evangélikus	3,0%

Izraelita	0,1%
A többi vallás	1,1%
Nem tartozik egyházhoz, felekezethez	14,5%
Nem kíván válaszolni	10,1%
Ismeretlen, nincs válasz	0,7%

A felekezeti hovatartozás általános jellemzői

A KSH 1992–93-as rétegződés- és mobilitásvizsgálataiból származó adataiból ismert, hogy több évtizedes viszonylatban is csak kisebb módosulások következtek be a népesség felekezetek szerinti összetételében. A területi megoszlás tekintetében megállapítható, hogy az Alföldön a protestánsok elterjedtsége jóval nagyobb, mint az ország más régióiban. A szellemi foglalkozású csoportokban magasabb a nem hívők és ateisták hányada, mint a fizikai foglalkozású csoportokban.

A 2001-es adatfelvétel tanúsága szerint a vallásos emberek százalékos aránya az életkorral párhuzamosan növekszik⁵. *„A vallási, felekezeti hovatartozásukat vállalók aránya az életkorral párhuzamosan növekszik. A gyermekkorúak (0–14 évesek) körében nem éri el a 65 százalékot a valamilyen valláshoz tartozók aránya, a fiatal felnőttkorúak között már több mint kétharmaduk (68 százalék) jelölt meg vallást, felekezetet. A 40–59 évesek körében a valláshoz tartozók aránya ennél is tíz százalékponttal több, az időskorúaknak viszont csak alig több mint egytizede nem jelölt meg valamilyen vallást. Ebből következően a népesség átlagos életkoránál a valamilyen valláshoz tartozóké csaknem egy évvel magasabb, a nem tartozók egyházhoz, felekezethez választ adóké viszont több mint tíz évvel alacsonyabb.”*⁶

Az OSZK–TÁRKI adatai kapcsán

Hogy miért közöltük ilyen terjedelemben a KSH megállapításait? A különböző kutatások során mindannyiszor felmerül a megbízhatóság kérdése, az, hogy mennyire fedik a valóságot, mily mértékben tükrözik a valós helyzetet az adatok. A KSH adatfelvétele, mivel nem mintavételi eljárás során választották ki a válaszadókat, hanem a népszámlálási ciklus részeként került sor a népesség összeírására, meglehetősen nagy pontosságúnak tekinthető. (Azért nem mondhatjuk, hogy teljesen pontosak az adatok, mivel a felekezeti hovatartozásra vonatkozó kérdés volt azon három kérdés egyike, amelyre nem volt kötelező a válaszadás.) A megbízhatóság, önmagunk ellenőrzése miatt érdekes számunkra saját adatainknak a KSH adataival való összevetése. Mint azt láthatjuk, a két adatsor között eltérések alig-alig mutatkoznak.

Számítógép- és internethasználat a vallásosság tükrében

Mint az az alapeloszlásból látszik, a 2000 és 2005 között eltelt öt esztendő elég jelentős változásokat hozott a számítógép-használat terén. Hogy ezzel elégedettek

lehetünk-e, az más kérdés. Mindezeket az adatokat a 2005-ös vallásosság–számítógép-használat keresztábrák tanulmányozhatósága érdekében, az összevethetőség miatt közöljük.

Számítógép-használók százalékos megoszlása

Használ-e számítógépet?	2000 (1105 fő = 100%)	2005 (3674 fő = 100%)
nem	76,8%	64,8%
igen	23,2%	35,2%
összesen	100%	100%

Ha a 2005-ös országos adatokat nézzük, látható, hogy míg a 18 éven felüliek 35 százaléka szokott számítógépet használni, ugyanez a többségről, azaz 65 százalékról nem mondható el. Ha ezt összevetjük a felekezeti hovatartozással, azt tapasztaljuk, hogy az evangélikusok (33,04%) állnak legközelebb az országos átlaghoz, ettől való negatív irányú eltérést a görög katolikusok (23,53%) mutatnak, pozitívat pedig az egyházhoz nem tartozók (48,32%). Mint ismeretes, az ország keleti régióiban, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyében élnek a legnagyobb számban a görög katolikus egyházhoz tartozók. Vagyis a kevésbé fejlett országrészen, ott, ahol magasabb a munkanélküliség, ahol alacsonyabb az iskolázottság, ahol az úgynevezett szociokulturális hátrányok nagyobb mértékben vannak jelen.

Az itt következő táblánál felhívom a figyelmet, hogy míg a számítógép-használat esetében 3657 volt a válaszadók száma, addig az internetre vonatkozó tábla esetében mindösszesen 1279 főre vonatkoznak az adatok. Akik számítógépet használnak, azok jelennek meg a táblázatban 100 százalékként.

Melyik egyházhoz, gyülekezethez tartozik?		Szokott internetezni, a világhálón böngészni, elektronikus levelet küldeni?		Összesen
		nem	igen	
római katolikus	fő	226	388	614
	%	36,81	63,19	100,00
	%	53,43	45,33	48,01
görög katolikus	fő	6	14	20
	%	30,00	70,00	100,00
	%	1,42	1,64	1,56
református	fő	58	111	169
	%	34,32	65,68	100,00
	%	13,71	12,97	13,21
evangélikus	fő	13	24	37
	%	35,14	64,86	100,00
	%	3,07	2,80	2,89

Melyik egyházhöz, gyülekezethez tartozik?		Szokott internetezni, a világhálón böngészni, elektronikus levelet küldeni?		Összesen
		nem	igen	
egyéb vallás	fő	3	9	12
	%	25,00	75,00	100,00
	%	0,71	1,05	0,94
nem tartozik egyházhöz	fő	117	310	427
	%	27,40	72,60	100,00
	%	27,66	36,21	33,39
Összesen	fő	423	856	1279
	%	33,07	66,93	100,00
	%	100,00	100,00	100,00

A vallásosság mértéke és a számítógép-, valamint internethasználat

A vallásosság mértékének a számítógép-használattal való összevetéséből látható, hogy az országos átlaghoz (35%) a bizonytalanok, vagyis azok állnak a legközelebb, akik nem tudják megmondani, hogy vallásosak-e vagy sem (36,24%), és őket követik a maguk módján (33,64%) vallásosak. Az átlagtól pozitív irányban eltérést leginkább a nem vallásosak (42,40%) mutatnak, negatív irányút pedig az egyházián vallásosak. Mint tudjuk, azok, akik ez utóbbi kategóriába sorolják magukat, általában idősebbek és kevésbé iskolázottak.

Mennyire vallásos Ön?		Szokott számítógépet használni?		Összesen
		nem	igen	
nem vagyok vallásos	fő	595	438	1033
	%	57,60	42,40	100,00
	%	25,12	34,03	28,25
nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	fő	95	54	149
	%	63,76	36,24	100,00
	%	4,01	4,20	4,08
vallásos vagyok a magam módján	fő	1351	685	2036
	%	66,36	33,64	100,00
	%	57,03	53,22	55,69
vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	fő	328	110	438
	%	74,89	25,11	100,00
	%	13,85	8,55	11,98
Összesen	fő	2369	1287	3656
	%	64,80	35,20	100,00
	%	100,00	100,00	100,00

Az internethasználat esetében elmondható, hogy a skála egyik végpontján található nem vallásosoktól minél inkább közelítünk az egyházián vallásosok másik végpontjáiig, annál kisebb arányban találunk közöttük internethasználókat. Míg a nem vallásosak az országos átlag (24%) feletti mértékben képviseltetik magukat az internethasználók között, a bizonytalanok 26,8%-kal vannak jelen, a maguk módján vallásosak közelítik meg leginkább az átlagot 21,4%-kal, és a sor legvégén 17,1%-kal az egyházián vallásosak állnak. Ezek az adatok százalékos formában a táblázatban nem találhatóak meg, az egyes cellákban található fők száma alapján számoltuk vissza.

Mennyire vallásos Ön?		Szokott internetezni, a világhálón böngészni, elektronikus levelet küldeni?		Összesen
		nem	igen	
nem vagyok vallásos	fő	126	308	434
	%	29,03	70,97	100,00
	%	29,79	35,86	33,85
nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	fő	13	40	53
	%	24,53	75,47	100,00
	%	3,07	4,66	4,13
vallásos vagyok a magam módján	fő	249	436	685
	%	36,35	63,65	100,00
	%	58,87	50,76	53,43
vallásos vagyok, az egyház tanításait követem	fő	35	75	110
	%	31,82	68,18	100,00
	%	8,27	8,73	8,58
Összesen	fő	423	859	1282
	%	33,00	67,00	100,00
	%	100,00	100,00	100,00

Összegzés

Egy kutatás kezdetén mindig nagy dilemma a hipotézis megfogalmazása. De ha ez már megtörtént, akkor az a kérdés, hogy a vizsgálati eredmények vajon alátámasztják-e vagy éppen cáfolják a feltételezést.

A 2005-ös adatfelvétel több ponton regisztrált markáns eltérést a korábbi évtizedek adataihoz képest, de akár Gereben Ferenc 2000-es adatfelvételéhez viszonyítva is kimutathatók változások, elmozdulások. Legyen szó akár az olvasói elitről vagy a nem olvasókról, a kedvenc írókról vagy a számítógép-használatról.

A hazai olvasáskutatás 1985–86-os adatfelvételéből már voltak ismereteink arról, hogy miféle együttjárások, összefüggések vannak a felekezeti hovatartozás és az olvasási szokások között, de a 2005-ös vizsgálat volt az első, amely már az új technológiákkal való összevetést is lehetővé tette. Ebben az esetben azonban inkább csak a jelen helyzet rögzítéséről számolhatunk be, hiszen szignifikáns

összefüggés nem mutatkozott. Ennek ellenére fontosnak tartjuk, hogy rögzítsük a pillanatnyi állapotot, mert egy következő kutatás során fontossá válhat a korábbi adatokkal való összevetés. Fennáll a lehetősége annak, hogy ebben a pillanatban ugyan még nem érzékelhető különbség, összefüggés bizonyos jelenségek között, de a 2005-ben felvett adatok kiindulási pontját képezhetik egy későbbi karakteres, jól megfogható és leírható változásnak. Feladatunk tehát a mostani állapot rögzítése volt, hogy a következő évtizedekben az összehasonlíthatóságnak ne legyen akadálya.

JEGYZETEK

- 1 Nagy Attila–Péterfi Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a TÁRKI és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról. = Könyvtári Figyelő. 2006/1. 9–45. p.
<http://www.ki.oszk.hu/kf/2006/1/nagy.html>
Nagy Attila: Szakemberek helyett gépek? (Változási tendenciák a könyvtárhasználati szokásokban.) = Könyvtári Figyelő. 2006/4. 457–467. p.
http://www.ki.oszk.hu/kf/2006/4/rezume/rezume_nagy.html
Péterfi Rita: A könyvtárhasználati szokások alakulása a számítógép- és internethasználat tükrében. = Könyvtári Figyelő. 2006/4. 468–484. p.
http://www.ki.oszk.hu/kf/2006/4/rezume/rezume_peterfi.html
Nagy Attila: Olvasás és értékrend. = Könyvtári Figyelő. 2007/1.p. 9–27.p.
- 2 Harscsa István–Tomka Miklós: A felekezeti viszonyok és a vallásgyakorlás néhány jellemzője. In: Társadalmi riport. 1994. Szerk.: Andorka Rudolf–Kolosi Tamás–Vukovich György. TÁRKI: 1994. 396–435.p.
- 3 Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében. OSZK. Bp., 1998. 84. p.
- 4 Nagy Attila: Olvasás és értékrend. (Változási tendenciák a könyvolvasási szokásokban.) = Könyvtári Figyelő. 2007/1. 9–27. p.
- 5 Népszámlálás 2001. KSH. <http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/fogalmak.html>
- 6 http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/05/05_modsz.html

Péterfi Rita

Felhasználói elégedettségvizsgálat az Országos Széchényi Könyvtárban¹

Az OSZK vezetősége kezdeményezésére, a Könyvtári Intézet irányításával kérdőíves vizsgálatot folytattunk könyvtárunk személyes használói körében 2007. május 12-e és június 5-e között. Elsődleges célunk az volt, hogy árnyalt képet kapjunk látogatóink legfőbb szociológiai jellemzőiről, legfontosabb használói szokásaikról, elvárásaikról, és nem utolsósorban a szolgáltatásainkkal kapcsolatos elégedettségükről. A kérdőív összeállításakor támaszkodtunk a korábbi, hasonló jellegű vizsgálatok során megfogalmazott kérdésekre,² és az Olvasó- és Tájékoztató Szolgálat munkatársait bevonva, némileg módosítottuk, kiegészítettük azokat.

A vizsgálat során az ún. egyszerű, véletlenszerű mintavétel módszerét alkalmaztuk. Öt héten keresztül, heti egy-egy mintavételi nap alkalmával kérdőívet adtunk minden személyes felhasználónknak, arra kérve, hogy távozása előtt adja le munkatársunknak. Ezzel biztosítottuk a véletlenszerűséget (a mintavételi napokat véletlenszerűen jelöltük ki), valamint azt is, hogy mindenkinek azonos esélye legyen a bekerülésre.

Összesen valamivel több, mint hétszáz kérdőívet adtunk kézbe, ezek közül 543 értékelhetően kitöltöttet kaptunk vissza. Elvként leszögeztük, hogy mindenki csak egy alkalommal válaszoljon a kérdéseinkre, így értelemszerűen a hetek múlásával egyre kevesebb potenciális partnerünk maradt, míg az első napon 218 fő válaszolt, az utolsón már csupán 65.

Válaszadóink életkorát tekintve megállapíthatjuk, hogy az OSZK a fiatalok könyvtára: a kérdőívek kitöltőinek átlagéletkora 33 év. A válaszadók 62 százaléka nem idősebb 30 évesnél, 41 százaléka pedig 25 éves vagy annál is fiatalabb. Ugyanakkor jelentős arányban van jelen az idősebb korosztály is: több mint 10 százalék azoknak az aránya, akik már betöltötték a 60. életévüket.

Ha az összes képzésben részesülő olvasót (nappali, esti, PhD, egyéb) összegezzük, azt tapasztaljuk, hogy látogatóink 71 százaléka valamilyen szervezett oktatás részese. A kutatóintézetben, oktatásban, közgyűjteményekben dolgozók aránya 23 százalék. Úgy gondoljuk, hogy ez az a két réteg, amely alapvetően meghatározza a könyvtár közönségének arculatát.

A válaszadók között tehát a tanulók vannak a legtöbben (307 fő), a kutató kategóriába 91 fő került, mindkét kritériumnak 43 fő felel meg, végül egyikbe sem sorolható 102 fő. Ez utóbbi csoport meglehetősen heterogén összetételű: a felét a nyugdíjasok teszik ki – közöttük néhány rokkant nyugdíjossal –, akik többnyire diplomával rendelkező hivatásos vagy amatőr kutatók. Találunk közöttük néhány munkanélkülit, háztartásbelit, vállalkozót, illetve egyéb alkalmazottat.

Használóink elégedettségét két nyitott és egy zárt kérdéssel is vizsgáltuk. Először arra kértük az olvasókat, hogy fogalmazzák meg: könyvtárunkkal kapcsolatban mivel elégedettek és mivel elégedetlenek, majd felsoroltunk húsz, általunk

fontosnak ítélt szempontot, amelyeket egy ötfokú skálán kellett értékelniük. A kétféle megközelítésmód jól megerősíti, ugyanakkor kiegészíti egymást. A nyitott kérdésekre szabadon, megkötöttségek nélkül lehet válaszolni, ezáltal a válaszadóban lévő legfontosabb, legerőteljesebb témák „ugranak be”, míg a zárt kérdések feltérképezik az általunk legfontosabbnak tartott szempontokat, amelyeket jól számszerűsíthető skálán lehet értékelni.

A nyitott kérdések alapján a használói elégedettség szempontjai közül három emelkedik ki legerőteljesebben – a válaszlelemek háromötöde tartozik ide!

Az első magán visel némi áhítatot, megilletődöttséget: *a környezet, a csend, nyugalom, a „hely szelleme”, a „tudás temploma”*. Az összes válaszlelem 21 százaléka sorolható ide, vagyis a válaszadók 40 százaléka említette ezt a szempontot! A következő gyakran előforduló szempont az intézmény nemzeti könyvtári funkciójából fakad: *az állomány gazdagsága, „itt mindent megtalálunk”*. Az olvasók véleménye alapján a könyvtár harmadik erőssége: *a könyvtárosok segítőkészsége, udvariassága, kedvessége*. A válaszlelemek harmadik ötöde, közel húsz százaléka került ide.

Az elégedettséget tükröző további megállapítások a válaszlelemek további kétötödén osztoznak. Említést érdemel a számítógépes szolgáltatás (a válaszlelemek 8 százaléka), a szabadpolcos állomány (6%), az internetezési lehetőség és a könyvtárosok szakértelme (4-4%). Érdekes megemlíteni, hogy a pozitív válaszok között szerepel a könyvtár nyitva tartásának megítélése is (3%), éppen akkor, amikor a nyitvatartási idő jelentős megkurtítása történt. (Mint látni fogjuk, az elégedetlenségek között ez a szempont magasan vezet!) Szintén szerepel majd a negatív vélemények között a büfé megítélése, azonban pozitív szempontként is jelen van: a büfé választékát, a büfé hölgyek kedvességét 26-an említették (3%). A szolgáltatások gyorsasága, a tájékoztató szolgálat, az adatbázisok és a katalógusok szintén jelen vannak néhány százalékos arányban, azonban ezek majd a negatívumok között jelentősebb mértékben képviselhetik magukat.

Míg az elégedettség szempontjai három csomópont körül csoportosultak, addig a negatív vélemények kettő körül. Ez a két szempont – egyáltalán nem meglepő módon – a közelmúlt intézkedéseivel hozható összefüggésbe: *a nyitvatartási idő és a raktári kiszolgálás szűkítése*. Az előbbi a válaszlelemek 23 százalékában, az utóbbi pedig a 16 százalékában szerepel. A negatívumok között a korábbi vizsgálatokhoz hasonlóan ismét feltűnik *a könyvkiadás lassúsága* (6%), új szempontként jelenik meg *a fénymásolás drágasága* (5%), és *a büfé választékával szembeni kritikai hang* (4%). Jelentősnek mondható azon vélemények aránya is, amelyek *a számítógépeket, a számítógépes rendszert, az on-line katalógust bírálják*. Külön-külön 3-3 százalékos arányuk, azonban ha egy összevont kategóriaként kezeljük, például az *elektronikus információellátás* címszó alatt, máris 9 százalékot érne el, vagyis a negatívumok között a harmadik helyet foglalná el!

Többen említették negatívumként *az olvasók hangoskodását, a világítás hiányosságait, a szabadpolcos állomány elavultságát, a könyvállomány hiányosságait, a fénymásolás körülményességét, némely könyvtárosok modorát, a magas beiratkozási díjat és a légkondicionálás hiányosságait* (2-2%).

Bár az említési arányok nem érik el a két százalékot, mégis érdemes odafigyelni azokra, amelyek *a dokumentumok feldolgozásának lassúságára, a katalógusokra, a feliratok hiányosságaira, a túlzottnak tartott adminisztrációra* csakúgy, mint a

WC-k tisztaságára, a kerékpártároló hiányára, vagy a ruhatárosok és liftkezelők magatartására.

A zárt kérdéssorra adott válaszok jelentősen átrendezik az elégedettségi sorrendet, a hangsúlyok máshová kerülnek. Az általunk megadott szempontokat kellett a résztvevőknek értékelniük 1-től 5-ig terjedő skálán. Az értékelések átlagát tekintve vezető helyet foglal el a negatívumok sorában a szolgáltatások ára, amelyen legtöbbször a fénymásolás árát értik az olvasók (2,9). A várakozási idő (3,28) és a számítógépek minősége (3,44) után a másolási szolgáltatások következnek (3,53).

Megítélés szerint a középmezőnybe tartozik a számítógépek száma (3,57), az on-line katalógus (3,89), a könyvek rendelkezésre állása (3,93), a szabadpolcos állomány összetétele (3,95) és az egyéb dokumentumok rendelkezésre állása (3,97).

Az értékelés nyertesei közé tartozik a saját számítógép használatának lehetősége (4,44), a könyvtárosok segítőkészsége (4,59) és szakértelme (4,59).

Ment-e a világ elébb az OSZK-ban? – tette fel a kérdést jó néhány évvel ezelőtt Nagy Attila³, utalva arra, hogy hozott-e változást a korábbi olvasói igényfelmérés könyvtárunk életében, vagyis a használók észrevételei alapján készült-e a változtatások érdekében cselekvési terv, stratégia? Hiszen a kutatásoknak akkor lesz igazi haszna, ha a tényszerű, objektív adatok alapot nyújtanak a változtatáshoz, a jövőbeli cselekvéshez, ha arra ösztönöznek, hogy amit eddig csak éreztünk, vélelmeztünk, azt most feketén-fehéren bebizonyítsuk.

Ha áttekintjük a három korábbi kutatás és a mostani vizsgálat legfőbb tapasztalatait, azt látjuk, hogy bár a hangsúlyok olykor máshová helyeződtek, mégis a lényeg alig változott. Az összehasonlítást nehezíti, hogy a különböző vizsgálatok más-más szempontrendszert és módszereket alkalmaztak, mégis – amennyire lehet – megkíséreljük az adatok összevetését.

„Milyen céllal jött ma a könyvtárba?” – kérdeztük most, „Miért jár az OSZK-ba?” – hangzott a kérdés korábban. Nyilvánvaló, hogy minden időpontban a kutatás és a tanulás párharcát figyelhetjük meg, jelenleg a kutatás áll az élen, és a tanulás aránya háttérbe szorulóban van, – bár ezt a két tevékenységet nem lehet mindig élesen elválasztani egymástól, talán nem is érdemes.

Milyen céllal jött a könyvtárba? (A válaszadók százalékában.)

	A kutatás időpontja			
	1997	1999	2003–2004	2007
kutat	50	47	46	63
tanul	79	81	51	57
személyes érdeklődés	17	22	17	20
egyéb	6	5		4
megbízásból			8	2

Mint már említettem, a különböző időpontokban történt adatfelvételek során különféle szempontrendszereket alkalmaztak, mégis megkíséreljük összevetni a kritikai észrevételek alakulását mint vizsgálatunk egyik legfőbb célját. A nyitott

kérdésre adott válaszok alapján azt látjuk, hogy a nyitva tartás és a raktári kiszolgálás szűkítésén kívül leginkább a tárgyi környezettel elégedetlenek olvasóink – most is, és korábban is. A tárgyi környezetbe sok minden beletartozik: a világítás, a hőmérséklet, a feliratok, a bútorzat, a WC tisztasága, a levegőtlenység, a ruhatári szekrények száma, a kerékpártároló hiánya.

**Leginkább mivel elégedetlen?
(A válaszadók százalékában)**

	A kutatás időpontja		
	1997	1999	2007
Nyitva tartás	5	7	38
Tárgyi környezet	18	11	14
Másolás	2	7	11
Raktár	6	9	10
Katalógusok	7	3	6
Az OSZK állománya	9	9	6
Büfé	6	6	6
Zaj	3	3	4
Szabadpolcos állomány	8	4	4
Személyzet	7	4	4
Dohányzás	2	1	1
Tájékoztatás	3	4	0

A tárgyi környezet hiányosságai után a szolgáltatásokkal kapcsolatos kifogások következnek most is, és korábban is. A raktári kiszolgálás lassúsága visszatérő panasz az olvasóink körében. A 2003–2004-es vizsgálatban mért 29 perces átlagidő (könyvek esetében 39 perc) önmagában nem tűnhet soknak, azonban jól tudjuk, hogy az átlagok körül széles skálán szóródhatnak az adatok. Vajon mennyi lehet a csúcs, amennyit várakozni kellett? Hányan vannak, akiknél ez az idő meghaladta az egy órát, vagy a másfelet? Ha csak egyetlen olvasót találunk, aki egy óra hosszat vagy ennél is többet várakozott, őt nem vigasztalja, hogy másnak csak negyedórát kellett várnia.

A nyitott kérdések között 14 százaléknyi arányban találkozhatunk olyan elismerő állításokkal, amelyek számítógépes szolgáltatásokkal kapcsolatosak (ide sorolva az internetezést, a saját laptop használatát, a jól használható adatbázisokat is). Ezt a pozitív megítélést azonban jelentősen gyengítik a negatívumok között szereplő vélemények: a számítógépek minősége, a számítógépes rendszer lassúsága, gyakori lefagyása, az on-line katalógus és a digitalizáció hiányosságai, a számítógépek száma, a saját adathordozó használatának tilalma, de ide sorolhatjuk azt a véleményt is, amely szerint a számítógépek billentyűzetét nem ártana időnként letisztítani. Mindezek a negatívumok összességében több mint 11 százalékot tesznek ki a negatív vélemények sorában.

Tudjuk, hogy a raktári kiszolgálás gyorsítása – a körülmények figyelembevételével – nehezen megvalósítható, csakúgy, mint a katalógusokra, az állomány

hiányosságaira vonatkozó kifogások kezelése, vagy a számítógépes rendszer karbantartása, mégis mindent meg kellene tennünk, hogy egy következő vizsgálat során ezek a negatívumok gyengüljenek, vagy meg is szűnjenek.

A zaj csökkentése érdekében nyilvánvaló, hogy az olvasóteremben dolgozó kollégák tehetik a legtöbbet, azzal, hogy figyelmeztetik a hangoskodókat – és hogy ők maguk nem hangoskodnak. Mindez összefügg a személyzet viselkedésével: hiába ítéli meg az olvasók többsége nagyon kedvezően a könyvtárosok segítőkészségét, kedvességét, szakértelmét, ha egy-egy bal lábbal felkelt kolléga, egy-egy rossz modorú ruhatáros vagy liftkezelő elrontja ezt a pozitív képet. Jól tudjuk, hogy a negatív benyomások sokkal erősebben rányomják bélyegüket ítéletalkotásunkra, mint a pozitívak, és az apróságoknak tűnő hiányosságokat nem képes ellensúlyozni a könyvtárosok többségének kedves, szolgálatkész magatartása, a szakmai munka színvonalá. A büfét hiába említi a válaszolók 3 százaléka pozitívumként, ha másik 4 százalék elégedetlen a választékkal és az árakkal.

Ki kell emelnünk, hogy míg korábban a válaszolók 3-4 százaléka elégedetlen volt a tájékoztató szolgálat munkájával, mostani kutatásunk során erre utaló választ nem találtunk.

Bár a negatív vélemények elsősorban a könyvtár vezetési kompetenciáján kívüli tényezők köré csoportosulnak, (a nyitvatartási idő és a raktári kiszolgálás megkurtítása, egyes szolgáltatások ára stb.), azonban az olvasók számára világossá kellene tenni, hogy mindezen intézkedésekre a gazdasági szigorítások miatt kényszerültünk, valamint azt is, hogy ezek a megszorítások várhatóan csak átmeneti jellegűek-e vagy pedig véglegesek.

A zárt kérdésre adott értékelések alakulását áttekintve azt látjuk, hogy az elmúlt három-négy évben alig történt elmozdulás. A legjelentősebb negatív előjelű változás: míg korábban *a könyvtár nyitva tartását* 4,1-es átlagúnak értékelték, addig jelen vizsgálatunk során csupán 3,0-s eredményt ért el. *A raktári várakozási idő* most is a második legrosszabb érdemjegyet kapta, egy tizeddel rosszabb átlaggal, mint korábban. Nem változott az átlageredménye a következő szempontoknak: *a könyvek rendelkezésre állása, a cédulakatalógusok és a beíratkozási körülmények.* A legjelentősebb javulást az *on-line katalógusok használata* mutatja (5 tized), 3-3 tizeddel javított az átlagán *a jelek és eligazító táblák és az olvasási körülmények,* 2 tizeddel javított *a más dokumentumok rendelkezésre állása.*

Mennyire elégedett a könyvtárunkkal?
(Értékelés 5-ös skálán, átlag)

	A kutatás időpontja	
	2003–2004	2007
Nyitvatartási idő	4,1	3,0
Várakozási idő	3,4	3,3
Számítógépek	3,4	3,5
Másolási szolgáltatások	3,4	3,5
On-line katalógus használata	3,4	3,9
Könyvek rendelkezésre állása	3,9	3,9
A szabadpolcos állomány összetétele	3,9	4,0

	A kutatás időpontja	
	2003–2004	2007
Más dokumentum rendelkezésre állása	3,8	4,0
A szabadpolcos állomány elrendezése	3,9	4,0
Cédulakatalógusok	4,0	4,0
Jelek és eligazító táblák	3,8	4,1
Olvadási körülmények	4,1	4,4
Beiratkozási körülmények	4,4	4,4
A könyvtárosok segítőkészsége	4,5	4,6
Összességében	4,0	4,1

Összességében a könyvtár megítélése a korábbi 4,0-s átlageredményhez képest egy tizedet javított: 4,1-et ért el – ezzel is bebizonyítva, hogy használóink alapján véve szeretnek hennünket, és gyengeségeinket, hiányosságainkat a sok kritikai észrevétel ellenére is megbocsátóan kezelik.

JEGYZETEK

- 1 A felmérés tapasztalatainak összegzése a Könyvtári Figyelő című folyóirat 2007/4-es számában teljes terjedelmében olvasható lesz.
- 2 Nagy Attila–W. Péterfi Rita: „Nemzeti könyvtár és/vagy nemzeti tanulószoba?” = OSZK Híradó, 1997. 5–6. sz.; Nagy Attila: Ismételt önvizsgálat, avagy ment-é a világ elébb az OSZK-ban? = OSZK Híradó, 1999. 1–2. sz.; Tóth Ferenc Tibor: Kérdőíves vizsgálat eredménye. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma „Könyvtári minőség-fejlesztés – könyvtári korszerűsítés” 2003–2004. Pályázati beszámoló. Kézirat.
- 3 Nagy A.: OSZK Híradó, 1999. 1–2. sz.

Vidra Szabó Ferenc

A 2006-os év könyvtárának gyermekrészlege

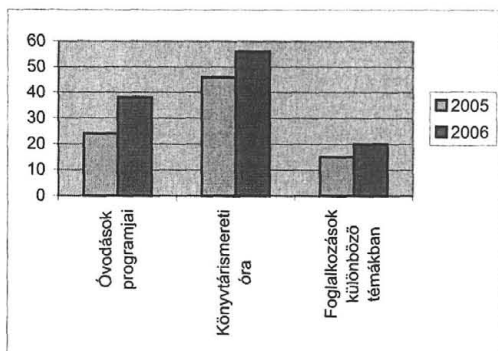
„A könyvtáros munkájának ez ad értelmet:
a szellem kincseinek közvetítésével
másokat is gazdaggá tehet.”

(Czine Mihály)

A keszthelyi Fejér György Városi Könyvtár Gyermekrészlege immár 33 éve töretlen lelkesedéssel és nyitottsággal várja kisebb és nagyobb olvasóit. Ahogy a tavalyi Könyves Vasárnapon elnyert „Az év könyvtára” díj is jelzi: minden igyekezetünket az olvasóvá nevelésre és a felnőtt olvasók igényeinek színvonalas kiszolgálására fordítjuk intézményünkben.

A gyermekrészleg külön épületben és korántsem ideális körülmények között működik, ám a hangsúly itt is az olvasón van. Lehetőségeinkhez mérten szépítjük, újítjuk nyilvános tereinket, gyarapítjuk állományunkat, szervezünk újabb és tartalmasabb programokat annak érdekében, hogy rávezessük ifjú olvasóinkat az olvasás örömére, hogy életformájukká válhasson az olvasás.

Büszkék vagyunk elért eredményeinkre, hiszen beiratkozott olvasóink száma növekszik. A jelenlegi számokat összevetve majd' száz fővel többen iratkoztak be gyermekkönyvtárunkba, mint tavaly az év ezen időszakában, amely tagtoborzó akciónak is köszönhető. Ma, amikor egyre csökken a gyermeklétszám, iskolai összevonásokról, -bezárásokról hallunk mindenütt, bizony komoly munka megtartani az egyéni olvasót éppen úgy, mint rendszeres csoportjainkat. Mi azonban nem, hogy megőriztük, de újabb osztályokat nyertünk meg az olvasás ügyének, ahogy az alábbi diagramból is látható: növekedést mutat a könyvtárhasználati órák, a különböző témákban tartott csoportos foglalkozások és az óvodások látogatásainak száma is! 2007 első félévi adatai pedig még ezeknél is jobb eredményt sejtetnek az év végére.

Örömmel fogadjuk óvodás és iskolás csoportok jelentkezését. Ilyen alkalmakkor a legkisebbek könyves környezetben foglalkozáson vehetnek részt, ezek elsősorban az évszak jellemzőivel, az ünnepekkel ismertetik meg őket, majd maguk is kedvükre böngészhetnek az oly népszerű kihajtható, variálható háromdimenziós könyvecskék között. Tavaly ősszel az óvodák felismerték e bevezető foglalkozások fontosságát, a korábbi évekhez képest látogatójaik száma ugrásszerűen emelkedett. Ezek az első könyves élmények nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a könyv és később az olvasás igénye természetes legyen számukra. Erre építve vártuk az iskolás csoportokat, amelyek esetében szintén megnőtt a könyvtárlátogatások száma. Országos tapasztalat, hogy a jól felszerelt és kiválóan működő iskolai könyvtárak mellett is érdemes ellátogatni és használni a gyermekkönyvtárat, hiszen funkciójában a kettő eltér egymástól. A gyermekek olvasási kultúrájának – főként az értő olvasás elsajátításának mint a tanulás alapfeltételének – és a tartalmas szabadidő eltöltésének fejlesztése érdekében elengedhetetlen a minél szélesebb körű könyvtárhasználat. Összességében elmondható, hogy az oktatási intézmények szívükön viselik az olvasóvá nevelést, és tudják: ehhez a könyvtár a legjobb hely. Könyvtárhasználati órák mellett rendhagyó irodalom- és történelmórát, vetélkedőt, ismeretszerző könyves barangolást, változatos témájú játékos foglalkozást tartunk elsősorban alsó tagozatos általános iskolásoknak. Hangsúlyt fektetünk arra, hogy ezek az órák jól illeszkedjenek a különböző pedagógiai programokba.

Természetesen emellett délutánonként most is szeretettel várjuk kisebb-nagyobb olvasóinkat nem csupán a helyben olvasás és a könyvkölcsönzés lehetőségével. A CD-ROM-ok felhasználásával történő játszva tanulás, a filmkuckó és a különböző fejtörők, rejtvények, levelezős játékok megoldásai remek időtöltést jelentenek a gyerekeknek. Ugyanis a kérdések többségét könyvek segítségével tudják megválaszolni, és ez által tanulnak is a hónapok aktuális ünnepeiről, történelemről, környezetvédelemről, közúti jelzésekről, könyvtárhasználatról stb. A megfejtéseket minden esetben jutalmazzuk.

Világjelenség az olvasás és a könyvtárhasználat visszaesése. E kedvezőtlen tendencia megváltoztatására igyekszünk minél több, olvasást ösztönző programot meghirdetni. Az évek óta népszerű kézműves foglalkozásaink, mesemondó délutánjaink, történelmi vetélkedőink, megyei versmondó versenyünk területi fordulóit, térségi könyvtárhasználati vetélkedőink, néphagyományokat felelevenítő foglalkozásaink, nyelvművelő előadásaink, író-olvasó találkozók, játékos feladataink sok-sok potenciális olvasót vonzanak hozzánk egész évben. Ezek sikeres megrendezéséhez gyakran pályázunk különböző szervezetekhez, alapítványokhoz, fenntartóinkhoz. A bevált irányt folytatva szeretnénk még több író illetve költő vendéget meghívni hozzánk, hogy minél többen ismerkedhessenek meg velük és rajtuk keresztül, személyes élménnyel gazdagodva, műveikkel is. Tapasztalataink egyértelműen mutatják, milyen fellendülés követi az ilyen találkozókat. A hallgatóság tagjai gyakran visszajárnak, és buzgón ismerkednek a vendég irodalmár kötetivel, hogy ezen a nyomon elindulva aztán más író műveit is kérhessék tőlünk. Hasonlóképpen felkelthető a kisebbek érdeklődése zenés irodalmi előadás segítségével. A megzenésített versek játékos interpretálása közelebb hozza az irodalmat a bölcsődés-óvodás korosztályhoz, és mivel ezt könyves környezetben éljük át, adódik az igény a könyvlapozgatásra. Komoly igény mutatkozik irodalomajánlásra is. Sokszor tanácstalanul érkeznek a gyerekek vagy szülők, akik igényes, ám mai nyelven

írt, olvasmányos, izgalmas regényeket vagy az iskolai tanulmányokat alátámasztó ismeretterjesztő műveket keresnek nálunk. A pedagógusok szívesen kérik ki véleményünket ajánlott olvasmánylistájuk összeállításakor. Könyvtárunk 22 ezer kötetes állománya hatékonyan igyekszik kielégíteni az olvasók minden igényét, ám a mai pénzsűkében bizony komoly „bűvészet” jól kiválogatni a valóban keresett, közigenyt kielégítő műveket úgy, hogy közben az értékekre helyezzük a hangsúlyt közművelődési könyvtár funkciójának megfelelően.

A Könyvtáros Etikai Kódex pontjait betartva működik könyvtárunk. Folyamatosan fejlesztjük ismereteinket, rendszeresen veszünk részt továbbképzéseken. A demokrácia alaptörvényeit maximálisan alkalmazva gondozzuk és szolgáltatjuk állományunkat, látjuk el információközvetítő feladatainkat.

Ahogy Adamikné Jászó Anna egy nemrégiben megjelent tanulmányában összefoglalja korunk olvasási „apályának” okait és okozatait, megállapítja: *„Kétségkívül gondok vannak az olvasással, nő a funkcionális analfabéták száma. Kinyílik az a bizonyos olló, leszakadnak társadalmi rétegek, terjed a képi kultúra, megváltozott a műveltségeszmény (ha ugyan helyénvaló itt az eszmény szó), s megfigyelhetők rossz rutinok a kezdeti olvasástanításban.”* Van tehát munka bőven, hogy ne váljon valóra a Gutenberg-galaxis eltűnésének víziója. Ne szorulhasson vissza a nyomtatott betű a televízió és az internet miatt, amelynek egyenes következménye lenne nyelvünk elszegényedése, gondolkodási képességünk elsatnyulása. Hiszen a képet csak bámulni kell, nem igényel különösebb agytevékenységet, azt készen kapja az ember, míg az olvasás gondolkodás, a fantázia egyéni képalkotása; érvelés, élmény.

Az olvasóvá nevelés tehát egyfajta misszió, amely összefogást kíván könyvtárostól, pedagógustól, szülőtől. Ennek nyomvonalán haladunk és ezért dolgozunk nap mint nap Keszthely város könyvtárában.

Tóth Rita

„...hiszek a mesékben”

Beszélgetés

Kristóf Márta népi iparművész könyvtárossal

A Szent István napjához kapcsolódó, a budai várban megrendezett *Mesterségek Ünnepe* idei forgatagában a sok, szebbnél szebb portékával csalogató pavilon között elbűvölő mézes illattal és nem mindennapi látvánnyal vonzott magához kicsiket és nagyokat egy különleges produkció, *Kristóf Márta* tiszakécskei népi iparművész mézesbáb színháza.

A „bábos” mesék közti szünetekben az „előadó” együtt díszítette, formázta az előre elkészített mézeskalácsalapot gyermekközönségével, ily módon osztva meg művésze titkait a lelkes érdeklődőkkel. A pulton sorakozó, jó illatú figurák változatos formáikkal, motívumaikkal, szemet gyönyörködtető, szívet-lelket melengetők voltak. A mézeskalácsok

között mives „cégtábla”, egy „bölcs bagoly” hirdette a kiállító–vásároló művész másik mesterségét.

– *Miért választottad a könyvtáros pályát, melyek voltak ezen a pályán a legnagyobb örömök, élmények, esetleg kudarcok? Később mi adta az ötletet, indítást a mézeskalács készítéséhez? Voltak-e „mestereid”, ihlető példaképeid?*

– Hadd kezdjem a választ a kérdés második felével. Sem a családjunkban, sem a tágabb környezetemben nem volt előzménye a mézeskalács-készítésnek. Ugyanakkor a néprajz, a hagyományok mindig érdekelték; gimnazistaként még néprajzkutató akartam lenni. Vonzódásom az etnográfához máig megmaradt. Végül népművelés–könyvtár szakot végeztem Debrecenben, de néprajzi témájú szakdolgozatot írtam, legkedvesebb tanárom pedig később a szentendrei skanzen főigazgatója lett. Valamikor régen egy Utazás Kiállításon, Budapesten láttam Vásárhelyi Tamást mézeskalácsot cifrázni. (Ő jelenleg a Természettudományi Múzeum főigazgató-helyettese és már nincs ideje mézeskalácsolni...) Munkáját figyelve legalább fél óráig álldogáltam ott; lenyűgözött a díszítést végző biztos kéz látványa.

Aztán jóval később, vagy tizenöt évvel ezelőtt a helybeli postán, egy ügyes kezű postáskisasszony mézeskalács-figurákkal is díszített karácsonyfát állított fel. Megtetszettek a figurák, én is kedvet kaptam egy próbasütésre. Ez a kedv azóta sem múlt el. Sőt! Szinte már szenvedélyemmé lett a mézeskalács.

Mégsem tartom pályatévésznek magam; soha egy pillanatig nem bántam meg, hogy könyvtáros lettem. Emberközpontúsága, változatossága miatt választottam ezt a pályát. Óriási szerencse, hogy kisvárosi könyvtárban dolgozhattam, családi légkörben, jó közösségben. Büszke vagyok a kollégáimra, a közösen elért eredményekre, sikerekre.

Tizsakécske város „gyüttmentként” is befogadott, megismert és elismert. Boldogan vállalom ezt a kettősséget: a könyvtárosoknak van egy messze földön híres (sic!) mézesbábosuk, a kézműveseknek pedig egy könyvtárosuk. Minden érdekel, ami a kultúrával kapcsolatos. Az ötletek pedig jönnek. Alaptermészetem a nyitottság, a derűs önirónia. Talán ez a vonás mézeskalácsaimban is visszaköszön.

– *Azt vallod: a mézeskalács olyan „adon Isten”, amelyre nemigen mondanak goromba „fogadj Isten”. Vajon miért van ez így? A mézeskalács anyagában, illatában, formájában rejlik a titok, vagy talán az alkalmakban, amelyekhez a mézeskalács készítése kapcsolódik?*

– Utánozhatatlan varázsa van a mézeskalácsnak: illata van, finom enivaló, igazi édes ajándék minden alkalomra, nem csupán karácsonykor. „...édes, mert mézes. Szemednek gyönyörködtető, szívednek kedves, mert ha akarod, mosolyod: benne van a szereteted, mosolyod.” Haragosunknak nem adunk mézeskalácsot!

– *Az olvasható Rólad, hogy „autonóm formavilágát a hagyományok továbbél-tetése, »átköltése« jellemzi”. Melyek voltak számodra szűkebb és tágabb pátriád ihlető hagyományai, és mit jelent a művészetekben az átköltésük?*

– A mézeskalács-készítés alapjait autodidakta módon, könyvekből tanultam meg. Könyvtárosként pontosan tudtam, hol találom meg a téma szakirodalmát: ezt tudatosan gyűjtöttem, olvastam, feldolgoztam. Kutattam a Néprajzi Múzeumban is, és nyitott szemmel jártam az országban és szerte a világban. Megszállottan

gyakoroltam, sütöttem: hétvégeken, éjszakánként, sokszor hajnalig is. Maga a készítés nem olyan ördögös dolog, de mire elsajátítottam a díszítés fortélyait, az évekig eltartott.

– *Melyek a sajátos, csak Kristóf Márta mézesbábjaira jellemző megkülönböztető jegyek?*

– Saját stílusom alakult ki; elsősorban saját anyagukkal, mandulával, magokkal különböző fűszerekkel díszítem, teszem „élővé” a kalácsaimat. Töreksem a téma- és formagazdagságra is: a tradicionális figurákon (szívek, kardok, bábok, huszárok) túl sok-sok állat- és mesefigurám van.

A népművészet alapelve: hasznosat és szépet egységbe ötvözni. Én is erre töreksem. Csoóri Sándort idézve: „...napjainkban egyre többen vannak, akik a népművészet elszórt szentlászló-pénzeit összegyűjtik, de kevesen azok, akik saját kohójukban megolvasztják és újraöntik.” Reményeim szerint képes voltam egy olyan világot teremteni, amelyben a hagyomány őrzése és tisztelete saját egyedi alkotó stílussal ötvöződött.

– *Mézeskalácsaiddal megyei és országos kiállításokon szerepeltél. Milyen volt a kiállítások hazai fogadtatása?*

– Vendégkönyvben sok kedves elismerő mondatot őrzök. Idézet egy 5. osztályos kislánytól: „Ezek olyan szépek és illatosak! Legszívesebben mind megenném!”

– *1996-ban elnyerted a népi iparművész címet. Jelentett-e számodra ez bármiféle változást elméletben, ars poeticában vagy gyakorlatban, technikában?*

– A népi iparművész cím elnyerése rangot ad, de kötelezettséget is jelent: még igényesebbnek lenni, még inkább arra törekedni, hogy „művés” darabok kerüljenek ki a kezeim közül.

– *A XIII. „Élő népművészet” országos pályázaton 2000-ben bronz oklevéllel tüntettek ki. Hogy látod, mi élteti a népművészetet, mitől „élő” a népművészet? Mit jelent számodra ez az elismerés?*

– Úgy látom, hogy reneszánszát éli a kézművesség, egyre többen vállaljuk ennek az éltetését, egyre több alkalom adódik, ahol megmutatkozhatunk, jelen lehetünk. Ez és a hasonló pályázatok vagy a Mesterségek Ünnepe erre vannak kitalálva. Az igényesebb művelődésszervezők már nem a fröccsöntött műanyag áruk előállítását hívják a rendezvényekre, hanem egyre inkább a hagyományos kézműipart. Remélem, én is hozzájárulok valamelyest ahhoz, hogy a népi kézműipar népszerűbb legyen. A szakmákon belül is nagy hangsúly van azon, hogy megfelelő szinten tudjuk ezt a fajta kézművességet képviselni. Ha „átköltve” is, tovább éltetjük a hagyományokat, hogy az emberek képesek legyenek megkülönböztetni az ocsút a bűzától. Akinek szeme és kultúrája van hozzá, abban ki is fog alakulni az igény erre a fajta tárgyi környezetre.

– *A Népművészeti Egyesületek Szövetségének javaslatára tagja voltál 2000-ben annak a delegációnak, amely Sydneyben, az olimpia idején hazánkat képviselte a kulturális és gasztronómiai napokon. Ugyanabban az évben ünnepeltük Szent Ist-*

ván művének, a magyar államalapításnak 1000 éves évfordulóját. Hogyan zajlottak Sydneyben – ahol, gondolom, sok emigráns magyarral is találkoztál – ezek az ünnepi napok? Melyek voltak számodra a legnagyobb élmények, legmélyebb benyomások ezen az úton?

– Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy Kaszás Ákos nemezelő és Mátray Magdolna csipkeverő társaságában tagja lehettem annak a háromfős kézműves delegációnak, amelyik az „Ezer éve Európa szívében” jelmondat jegyében megrendezett magyar kulturális napokon mutatkozhatott be a millenniumi olimpián. Magyarország először tárhatta kincseit a világ elé egy olimpia keretei között. Három nap alatt ezrek és ezrek keresték fel a sydney-i Magyar Kulturális Napok rendezvényeit. Ismerték meg a magyar zene-, tánc-, kézműves és konyhaművészet szépségeit.

Sydneyben reggeltől estig „dolgoztam”, azaz sütöttem, cifráztam, megosztottam a műhelytitkokat az érdeklődőkkel, a sok kint élő magyarral is. Kérték és vitték a mézeskalácsok angol és magyar nyelvű receptjeit egyaránt. A magyar delegáció minden tagja fél szemmel figyelte a másik munkáját és produkcióját, szurkoltunk egymásnak, örültünk egymás sikereinek. Együtt szurkoltunk a kajakenu döntőkön is. Sydney nevezetességeinek csak egy töredékét láttuk.

– *Művészi tevékenységed kezdetétől máig számos elismerés, díj jutott osztályrészedül. E művészi út főbb állomásait – egyebek között – egy kis színes füzet, fotótár dokumentálja. Ebben néhány felvétel könyvtári foglalkozás közben mutat, amint éppen „mézesbáb színházat” adsz elő. Mikor és hogyan találkozott e két tevékenység – könyvtár és mézeskalács –, és hogyan alakult ki a „mézesbáb színház”?*

– A könyvtárban mindig sok rendezvényt szerveztünk (vetélkedők, szavaló-, népdaléneklő-, mesemondó-, aszfaltrajzverseny és még sorolhatnám). A résztvevők, az eredményt elérők az oklevél mellé mindig kapnak mézeskalácsot is. Hagyomány az is, hogy az érettségiző diákok mindegyike kap egy névre szóló, szerencsét hozó mágikus tallért, természetesen mézeskalácsból. Számítanak is rá!

A „mézesbáb színházat” akkor találtam ki, amikor pályázatra készítettem egy bábtáncoltató betlehem mézeskalács figuráit. De hiszen a mézesbábbal bábozni is lehet! – ugrott be. Még szójátéknak is jó: mézes bábszínház vagy mézesbáb színház.

– *Korábbi beszélgetésünkör említetted szereplésedet a Népmese Napján. Hogyan is kezdődött, és miként alakult ez a „misszió”? Mert – gondolom – nyugodtan nevezhetjük ezt a tevékenységedet is egyfajta hagyományörző és közösségteremtő missziónak.*

– A mézesbáb színház bemutató előadása 2006-ban a Népmese Napján volt. Könyvtárunk évek óta szervez mesemondó találkozót felnőtteknek is. A magot Nagy Attila nálunk tartott nagyhatású előadása hintette el, a missziót gyermekkönyvtáros kollégám sikeresen szervezi. A felnőtt mesemondók – óvónők, nagymamák, gimnazisták, főiskolások – ezentúl a Népmese Napján találkoznak. Így csatlakoztam hozzájuk én is a mézesbáb színházammal.

– *Mit jelent számodra a mese? Néhány mézeskalács-figurád mesealakokat testesít meg. Kik ők, honnan származnak? Hogyan fogadja őket a „közönség”?*

– Van bennem valami naivitás: hiszek a mesékben. A jó elnyeri jutalmát, a rossz a büntetését. Hát e világra való vagyok én? Ezekben az időkben és elem-

bertelenedett világban az is csoda, hogy van egy Könyvtár-sziget, ahol személyre szólóan ismerjük olvasóinkat. Ha nincs is mindig „söderparti”, de a könyvtáros néni meghallgatja a gyerekeket, nemcsak a részeg öreg bácsi a könyvtár előtt, mint a svéd gyerekversben. Mézeskalácsaim között sok mesealak található: egyfejű és háromfejű sárkányok; Oriza Triznyák, Mörrenmorcogi Micó, Menő Macs (macskák); Téglagyári Megálló (kutya); Aranyszóló Pintyőke, Szépen Szóló Füttyöri (madarak) A közönség hálásan, örömmel fogadja ezeket a figurákat.

– *Két különleges – a könyvek szeretetéhez, ismeretéhez kapcsolódó – elismerés, a Bölcs Bagoly Érdemérem és a Jeromos-díj is szorosan összefügg Kristóf Márta könyvtáros és népi iparművész nevével. Kérlek, meséld el e díjak történetét!*

– Az említett díjak természetesen mézeskalácsból készülnek. A Bölcs Bagoly Érdeméremet gyermeknapon adjuk át az Év Gyermek Olvasójának. A Jeromos-díjat az Év Felnőtt Olvasója kapja szeptember 30-án, Jeromos napon, ami egybeesik Benedek Elek születésnapjával és a Népmese Napjával. Szent Jeromos a könyvtárosok védőszentje. Ez csak jelképes kitüntetés, de nálunk presztízsértéke van. A díjazottat minden évben a könyvtárosok kollektívája választja ki. A cégtáblám is egy mézeskalácsból készült bagoly. Ő jelképezi a könyvtáros énemet is.

– *Az említett fotódokumentáció végén olvasható az a néhány mondat, amely –feltételezem – Kristóf Márta ars poeticájaként került az összeállítás végére:*

„A mézeskalácsos olyat tud és ad önmagából, ami, ha csak pillanatokra is, de képes megváltoztatni az embereket, feloldja zárkózottságukat, unalmukat, megoldaszja az arcukra fagyott szigort, oldja a ráncaikba évdőtt gondot. A mézeskalácsnak örömteremtő képessége van.”

Most, 2007 őszén változtatnál-e valamit ezen az ars poeticán, esetleg kiegészítenéd-e valamivel? Egyáltalán: hogyan definiálnád önmagadat, a Benned lévő, különféle művészi, szakmai, emberi késztetések, tevékenységek összességét?

– Tudjak adni, örömet szerezni, aktív életet élni. „Ide nekem az oroszlánt is!”

Legyen erőm és időm másodszorra is bejárni a Kék Túra turistaújtjait, az ELMŰ vízi szakosztályával folytatni tudjam a vízi túrázást a Puszedlinek becézett kenuval a Tiszán, Túron, Dunán. Jó lenne kerékpárral körbejárni a Balatont és a Duna mentét.

– *Könyvtárigazgatóként utolsó heteidet töltöd a Tiszakécskei Városi Könyvtárban. Gondolom, nyugdíjba vonulásod után sem mondasz le arról, hogy örömet és jóélményt ajándékozz szűkebb és tágabb környezetnek. Terveid szerint miként fogod folytatni – ars poeticádból idézve – e nemes és kellemes „játékot”?*

– Talán több meghívásnak tehetek eleget, de természetesen a kécskei könyvtárhoz és gyermekekhez sem leszek hűtlen. Ameddig lesznek új ötleteim, erőm, fantáziám a megvalósításukhoz, addig biztosan készítek mézesbábokat.

– *Mindehhez szívből kívánunk Kristóf Mártának töretlen derűt, jó egészséget, sok-sok gazdag évet és – Nagy Lászlóval szólva – a szerencse mellé forró kemencét is!*

Éger Veronika

„Kis sziget” őszi verőfényben...

Mire ez a cikk a 3K hasábjain megjelenik – vélhetően – ködös, szürke vagy éppen havas tél lesz, ám az október eleji Fürstenfeldben eltöltött verőfényes két nap felidézése, már csak ennek okán is alkalmas lehet arra, hogy vidámabb színben láttassa a világot az olvasókkal.

Ha az embert vendégségbe hívják, utána úgy illő, ha nem volt megelégedve a vendéglátással, hallgasson, ám ha úgy érzi, hogy a vendéglátó és a vendéglátás tökéletes volt, köszönje meg, és adjon hangot megelégedettségének. Nos, ezt teszi e sorok írója is, aki Beniczky Péterné meghívására vett részt a Kodolányi János Főiskola által szervezett Könyvtári Konferencián, Fürstenfeldben, október első két napján.

Beniczky Zsuzsa a Kodolányi János Főiskola Könyvtárának vezetője pályázat útján teremtett forrást a fent említett könyvtári konferencia megrendezésére, amely a *Magyar-osztrák olvasási szokások*, illetve *Az internet hatása az olvasáskultúrára* témakörében kívánta informálni hallgatóságát. Az időjárás kegyeibe fogadta a konferencia előadóit és résztvevőit egyaránt, hiszen ragyogóan szép, napsütéses őszeleji napon indult el a könyvtárosokból verbuválódott csapat Székesfehérvárról Fürstenfeldbe.

A Kelet-Stájer-dombvidéken található, hatezer lakost számláló városka kereskedelmi és kulturális jelentőségű körzeti székhely Burgenland határán, amolyan finom kezek által kimunkált kis „ékszerdoboz”, amely tiszta utcáskáival és a történelmi hangulatot őrző épületeivel méltó színhelyéül szolgált a konferenciának. S, hogy miért éppen Fürstenfeldre esett a szervezők választása? Nos ennek a ténynek egészen egyszerű a magyarázata. 2005. december 12-én, Fürstenfeldben írta alá Werner Gutzwar polgármester és Szabó Péter, a Kodolányi János Főiskola főigazgatója a városkában létesített Oktatási Központ működtetéséről szóló szerződést, amelynek értelmében a székesfehérvári főiskola nappali és levelező tagozatos hallgatói tanulmányaik egy részét Ausztriában folytathatják. A konferencia szervezői pedig úgy vélték, hogy mi sem természetesebb, mint hogy kihelyezett tagozatuk legyen a vendéglátó, ezáltal megteremtve az Oktatási Központ szélesebbkörű megismertetését.

A hivatalos program nyitányaként – egy remek ebéd, és kellemes hangulatú beszélgetés közben – Fürstenfeld polgármestere köszöntötte a résztvevőket. Délután kezdődtek a szakmai előadások; amelyeknek sorát a fürstenfeldi városi könyvtár vezetője, Marianne Rauscher, asszony nyitotta meg. Figyelemfelkeltően beszélt a helybeliek könyvtárhasználati szokásairól, arról, hogy a 160 négyzetméter alapterületű könyvtár, amely a hét három napján, meghatározott időbeosztás szerint áll a lakosok rendelkezésére, hányféle és milyen színvonalú szolgáltatásokkal várja az érdeklődőket. A fotókon bemutatott olvasószobák és ifjúsági „kuckók” arról győzték meg a hallgatóságot, hogy az osztrák kollégák remek érzékkel

és a mindenkori igényekhez igazodva fejlesztik, szépítik könyvtárukat. Ezután Beniczky Zsuzsa a Kodolányi János Főiskola könyvtárát mutatta be. Rövid történeti visszapillantásának fókuszában érdekes statisztikai adat állt: 1995-ben 1471 beiratkozott hallgatója volt a főiskolának, ez a szám 2006-ra már 9304-re emelkedett. A hallgatói létszám csaknem megtízszereződése a könyvtár állományának folyamatos, és egyre nagyobb mértékű gyarapítását igényelte. A konferencia hallgatósága előtt egy remekül működő, és a diákságot minden szinten kiszolgáló könyvtár képe körvonalazódott az előadó szavai nyomán, aki Victor Frankl gondolatával zárta mondandóját: „*A könyv elsőrangú fegyver az esztelenség elleni harcban*”. Ez a mottó vezettet át a következő előadáshoz, amelyet Bánkeszi Katalin, az Országos Széchényi Könyvtár címzetes igazgatója *Változó olvasói igények – változó könyvtáros világ* címmel tartott meg. Az előadó logikusan felépített és rendkívül élvezetes előadásában képet festett arról, miként változik a világ az elektronikus eszközök térhódításának következtében, ennek következményeként hogyan alakulnak át az olvasói, olvasási szokások, és milyen újfajta kommunikációs csatornákon keresztül tudják az olvasók tartani a kapcsolatot a könyvtárakkal. Az előadó együttgondolkodásra serkentve hallgatóságát, arra is kereste a választ, hogyan tágíthatók ki a könyvtár falai az internet segítségével, és ezáltal miként lehet a könyvtárak bűvkörébe vonni azokat az embereket is, akik odáig be sem tették a lábukat a kultúra csarnokába. Bánkeszi Katalin elmondta, milyen fontosnak tartja az igényesen megszerkesztett honlapokat, hiszen ezek mintegy belépőül szolgálhatnak a könyvtárakba. Előadása záróakkordjaként felszólította a jelenlévőket: „*Legyünk bátrak és kreatívak, amikor az olvasóinkat egyre jobb minőségben kívánjuk kiszolgálni. Fogjunk össze, adjuk össze tudásunkat!*” Érdekes volt ezután meghallgatni Christian Jahl bécsi főkönyvtáros előadását az osztrák főváros könyvtárának feladatairól, különös tekintettel a felhasználóknak nyújtott szolgáltatásokra. Az előadó a könyvtár sikerének elemzésekor arra is kitért, mennyire fontosnak tartja a bibliotéka elhelyezését, hiszen az Bécs belvárosában, közlekedési szempontból kitűnő helyen található. Elemző előadásában a könyvtár megváltozott szerepéről és számos olyan, a hagyományos könyvtár kereteit feszegető rendezvényről számolt be, amelyek mind-mind az egyre inkább divattá váló közösségi hely érdemeiről szóltak. Érdekes adat, hogy a könyvtárat használók nyolcvan százaléka a negyven éven aluli korosztályból kerül ki. Ezután következett Péterfi Rita, aki a Könyvtári Intézet munkatársaként *A könyvtárhasználati szokások alakulását a számítógép- és internethasználat tükrében* vizsgálta, az OSZK és a TÁRKI 2005-ben folytatott közös kutatásának adataira támaszkodva. Nagy Attila olvasáskutatóval közösen végzett vizsgálat középpontjában az alábbi kérdések álltak: „*a könyvtár milyen módon és mértékben képes szolgálni az embereknek az életben való boldogulását, tud-e, képes-e megfelelő segítséget nyújtani a hozzáférőknek, kinek-kinek a saját problémája megoldásában*”. A táblázatok elemzésének összegzéseként az előadó megállapította, hogy a digitális szakadékként leírt jelenség a XXI. században oda vezetett, hogy „*A kulturális javak kumulálódásával a hozzáféréssel rendelkezők előnyei tovább növekedtek azokkal szemben, akik mindezen javakkal nem rendelkeznek. A megosztottság szélesedésének oka abban keresendő, hogy a hátránnyal bíró csoporthoz képest az előnyös helyzetben lévők nagyobb ütemben fejlődnek, vagyis a köztük levő távolság, a megosztottság nem csökken*”.

A szünet után a grazi városi könyvtár vezetője, Binder Christophe az osztrák nagyváros lakóinak olvasási szokásairól ejtett szót. A nyilvános könyvtár, amely archiválási feladatokat is ellát, számos nehézséggel küzd a hétköznapokban. Az előadó a politikai és társadalmi támogatás fontosságáról szólva megjegyezte, hogy az előbbi változása igencsak megnehezíti a tartományi könyvtárak életét, amelyek működését – sajnálatos módon – nem szabályozza egységes könyvtári törvény. Amint az előadásából kiderült, a hétszázezer kötettel rendelkező grazi városi könyvtár a túlélésért folytatja harcát, olyannyira, hogy a fenntartó az olvasói nyomásnak (a lelkes könyvtárhasználók aláírásgyűjtésbe fogtak kedvenc könyvtáruk életben tartásáért) engedve döntött úgy, hogy előzetes terveivel ellentétben mégsem zárátja be a könyvtárat.

A konferenciát Nagy Attila, az OSZK Könyvtári Intézet nyugalmazott tudományos kutatójának *Szakemberek helyett gépek?* című kérdésselvető előadása zárta. Sokéves kutatásaira alapozott elemzését statisztikai táblázatokkal támasztotta alá, bemutatva az 1985-ös, 2000-es és 2006-os esztendőök tükrében azt, hogy mit olvasunk mi magyarok és milyen motivációk hatására? A konferencia másnapján, mintegy záróakkordként megrendezett „kerekasztal beszélgetést” Nagy Attila moderálta, azzal indítva a hozzászólásokat, hogy nem diagnózist kívánt felállítani, hanem arra a kérdésre keresi – és hallgatóságával is keresteti – a választ: közös erővel milyen kitörési pontokat lehet keresni, és hogyan lehet meghatározni azokat úgy, hogy a könyv, könyvtár, könyvtáros és olvasó összhangja ne esorbuljon, és az átalakuló világban ismét értelmet nyerjen, megérdemelt helyre kerüljön e négy alkotóelem harmóniája, megbecsültsége.

A Kodolányi János Főiskola könyvtárának vezetője és munkatársai remek szervezésének köszönhetően a résztvevők nemcsak a szellemnek asztalánál, de az osztrák paraszttanyán elköltött vacsora során a kulináris örömöknek hódolva is jóllakhattak, és azzal a jóleső tudattal térhettek nyugovóra, hogy a világban meglévő bajok ellenére a könyvtáros szakma mindig megteremti a maga kis szigeteit, ahol közösen gondolkodva a jövőről, jól érezhetjük magunkat. Köszönet érte...

Bartók Györgyi

A Mátyás Graduálé méltatása*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A közelmúlt nagyszerű Zsigmond-kiállítása és az előttünk álló Reneszánsz Év jelzés, miként próbálunk párhuzamot vonni európai uniós tagságunk kezdetén olyan történeti korszakainkkal, amikor kétséget kizáróan Európához tartoztunk, és amit ma még csak remélhetünk. A Mátyás királyunk nevéhez fűződő Graduálé mostani kiadása és bemutatása a hamarosan hivatalosan is megkezdődő Reneszánsz Év nyitányának is tekinthető.

Értékes és csodálatosan szép könyvet látni, kézbe vehetni, benne lapozni és olvasni mindig nagy élmény és öröm. Ezt a szellemi–lelki örömet köszönöm meg mindazoknak, akik a Mátyás Graduálé kiadásán fáradoztak. Köszönet Monok Istvánnak, Soltész Zoltánnénak, Földesi Ferencnek, Hapák Józsefnek, Badics Ilonának, Áment Lukács atyának és a két szkólának, Szuba Jolantanak és Rappai Zsuzsának, végül, de nem utolsó sorban Kocsis András Sándor elnök-vezérigazgató úrnak, a felelős kiadónak.

Kedves Vendégeink!

Mátyás Graduálé. Első olvasatra nehéz helyzetben vagyunk magával a címmel. Szekularizált környezetünkben ki tudhatja egyáltalán, mit jelent ez a szó, hát még azt, mit rejt a szó liturgiátörténeti háttere? A graduálé a katolikus keresztény istentiszteleten, az olvasmányok után, a felolvasópult lépcsőjéről énekelt liturgikus ének, zsoltár. Későbbben a gregorián neumákat és zsoltárszöveget hordozó kódexet mondják röviden graduálénak.

A Mátyás király és Beatrix királyné látogatta királyi kápolna gyönyörű liturgikus, istentiszteleti könyve volt ez a kódex, amelynek nem csupán a címlapját díszítették – ahogy általában a többi Corvináét, hanem a címlap csodálatos miniatúrája mellett 46 nagyméretű, és számos kisebb iniciáléval látták el. A kódex valamennyi lapja gondosan komponált művészi egység. Létrejöttét az 1480-as évekre teszik a szakemberek. Lelket emelő gregorián dallamait nemcsak a királyi pár hallhatta egykoron, hanem több, mint ötszáz esztendő után most mi is, reményeim szerint ugyanolyan szépen, mint ők, Áment Lukács atya és a két szkóla, a Pannonhalmi Főpátság Szkóla és a Szent Márton Kamarakórus tolmácsolásában.

* Elhangzott 2007. október 17-én az Országos Széchényi Könyvtárban, a Mátyás Graduálé (Bev. Soltész Zoltánné. Bp., 2007. OSZK–Kossuth Kiadó) című díszalbum bemutatóján.

Ahogy a Graduálé értékes bevezető tanulmánya is, de a már eddig megjelent. Graduáléhoz kötődő szakirodalom is mutatja, tengernyi lehetne mondani róla, de ez most talán nem az én tisztem. Keletkezéséről, típusáról, képeinek elemzéséről és eredetéről a kiváló bevezető tanulmány és a kísérő elemzések bőséges információt adnak.

Amikor a Mátyás Graduálé tervéről hallottam, felmerült bennem a kérdés: miért adnak ki ma egy ilyen könyvet? Számos racionális oka van, ezeket a kiadó minden bizonnyal mérlegelte. Úgy gondolom, hogy ez a kódex-kiadás egyfajta nehezen megfogalmazható, körül nem írható vágyunkra ad választ. Általa, képei, kortörténeti tükre, a zsoldárok üzenete révén valami olyanról beszél ez a kódex, ami ellillant az életünkből. Az ilyen kiadásokban is egy kicsit az „elveszett paradicsomot” keressük.

A Mátyás Graduálé kiadása ablaknyitás későközépkori múltunkra, arra a korszakra, amikor még zsidó–keresztény bibliai gyökereink, azaz európaiságunk és magyarságunk, és amin az nyugodott, keresztény hitünk, egyvonalban húzódott. Nyitás ez a kódex gyökereink irányába, hiszen ebben a kódexben zsoldárok, bibliai szövegek vannak. A Vulgata latin szövegében, amelyet a művelt Európa akkoron még értett – Babits szavaival – „Jeromos egyesítette a zsidó és görög műveltséget”. (Lefordította a Bibliát latinra.)

Műve, a Vulgata, döntő hatással volt az egész világirodalomra. „A próféták és Jóbok lelke ezen a kapun át ömlött a nyugati lélekbe” (*Babits Mihály: Az európai irodalom története*). Ma is kerestetik az a forrás és az a nyelv, amely mélyebbre, létünk gyökereihez vezet bennünket, és egy ilyen könyv kiadása erről is beszél.

Ez a kódex a királyi kápolna ékköve, imádságoskönyve volt. Isten tiszteletére, dicsőítésére szolgált, elsősorban nem esztétikai céloknak akart megfelelni. A történetesek soha nem beszélnek Mátyás királyunk hitéről.

Mátyás nem pusztán reneszánsz, humanista, hanem keresztény reneszánsz és keresztény humanista uralkodó volt. Történelemkönyveink a politikust, a sikeres uralkodót írják le, belső életéről, lelkéről szinte soha nem szólnak, így arra csak töredékekből következtetünk.

Mátyás király kapcsolatát az Egyházzal gyakran azonosítják a Szentszékhez fűződő kapcsolatával, s egyházhűségét, következőképpen keresztény mivoltát az egyházi javadalmak betöltései körüli viták során keletkezett, szándékosan dramatisztált megnyilatkozásainak segítségével próbálják értelmezni. Az eljárás érthető, hiszen nehéz elvonatkoztatni a Szentszékhez küldött, gondosan megszerkesztett levelek, diplomáciai remekművek rendkívül meggyőző hangnemétől. Egyetlen példa elegendő erre, az 1462-es év során, a Bosznia ügyében Rómába küldött levél, amit a pécsi püspök fogalmazott meg, természetesen Mátyás nevében. Ebben a király rendkívül finoman, áttételesen megleckéztette a pápát, ám máskor, ha úgy vélte, fenyegetni is tudott. Volt olyan eset, amikor Mátyás a pápával azt tudatta, hogy kész a kettős keresztet hármassal keresztte alakítani, vagyis a latin kereszténységből a keleti egyházba átmenni, ha a pápa nem enged követelésnek is beillő kérésének.

Más megszólaltatott források, bár töredékesek, mégis jól tükrözik a keresztény és vallásos Mátyás király képét, akinek pietása, jámborsága minden humanista és reneszánsz forma mellett vagy ellenére őszinte volt és igaz meggyőződésből fakadt. Apjától, Hunyadi Jánostól is ezt látta. Az egyházhöz fűződő kapcsolatát nem kizárólagosan az időnként változó, sőt visszajára forduló egyházpolitikai tettei

alapján kell megrajzolnunk, hanem személyes vallásosságának összetevői segítségével is. Mátyás király ez utóbbiak alapján nem keresztény humanista, hanem humanista keresztény, vagyis hívő keresztény volt mindvégig. Ez pedig nem mondható el minden kortárs uralkodóról.

Mátyás király székesfehérvári temetésén „Ranzano Péter lucerai püspöknek, a tudós férfiúnak, a nápolyi követnek adatott az a megbízatás, hogy a szertartás alatt a királyt magasztalja. Dicső tetteiről eléggé ékes és hosszú beszédet mondott. Az országtanács és az összes főpap helyeslése közben részletesen kifejtette, hogy Mátyás királyt, mint a keresztény világ védelmezőjét, a legyőzhetetlen fejedelmet, s aki a római egyházért mindig hatalmas érdemeket szerzett, joggal a szentek közé kellene iktatni.” Ranzano Péter óhaja – miszerint Mátyást „joggal a szentek közé kellene iktatni” – ugyan túlzás volt, ám ráirányíthatja a figyelmet a gazdag személyiségű uralkodó hitére, meggyőződésére, keresztény mivoltára. Meggyőződésem, hogy a Mátyás Graduálé nem csupán egy gazdag reneszánsz és humanista uralkodó igényességéről, anyagi tehetségéről szól, hanem hitéről, értékrendjéről is tanúskodik.

A Graduálé történetének tudományos feltárásán – többek között – bencés tudósok, Radó Polikárp és Szigeti Kilián is dolgoztak, így valamiképpen a dolgok rendjébe illik, hogy mindkettőjük tanítványa, Áment Lukács atya és az ő tanítványai, a bencés szkóla, illetve a bencés diákok Szent Márton Kamarakórusa énekelte a graduálé gregorián énekeit. Mátyás király iránti tiszteletemet is leróva, akinek Szent Márton monostora későgót kerengőjét is köszönheti, megtiszteltetés számomra, hogy méltathattam Önöknek a Mátyás Graduálét.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Várszegi Asztrik OSB

Sándor István, a néprajzi bibliográfus*

Sándor István (1907–1994) szerteágazó és gazdag életművét tekintve sokszor méltatlanul háttérbe szorult az az egyéniség, aki egyben a magyar néprajzi bibliográfia „egyszemélyes” megteremtője.¹ A lexikonok, életrajzi adattárak meg sem említik vagy utolsó helyen sorolják fel nevénél a könyvtárosi, bibliográfusi tevékenységet, ugyanakkor idejének java részét bizonyára ez a munkaterület kötötte le. A bibliográfusi munka Sándor István számára igazi elhivatottság, mondhatni, belső megszállottság volt, amely szoros egységben állt a folklorista, irodalomtörténész kutatóval, tanárral; számára egyenértékű élethivatás volt valamennyi szakterület, amelyet művelt. Politikailag és szakmailag félreállított, nem kívánatos személyként került a szegedi főiskola katedrájáról a Néprajzi Múzeum könyvtárába, ahol 1946 novemberétől 1969-ig dolgozott mint könyvtárvezető, s mint a Néprajzi Bibliográfia kezdeményezője és szerkesztője.

A szakkönyvtár története nem témája jelen dolgozatnak,² annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy 1947-ben, a könyvtár átvételekor a Könyves Kálmán körüli épületben megközelítőleg 30 000 kötettel rendelkezett a gyűjtemény. A háborús veszteségek mintegy 1200 kötet ritka hazai és külföldi könyvet és folyóiratot érintettek, amelyek csak a múzeum könyvtárában voltak meg, s amelyeket később sem lehetett pótolni. „A katalógusok sajnálatos háborús károsodást szenvedtek, a betűrendes szerzői katalógus építése elakadt, jelenleg a könyvtár egyetlen teljes értékű katalógussal és leltárral sem rendelkezik.” – írja 1947 februárjában egy munkajelentésében a frissen kinevezett osztályvezető.³

Nevéhez fűződik a háború után a könyvtár újjászervezése, szinte a semmiből mintegy tíz év alatt a nemzetközi szabványoknak megfelelően kialakítandó cédulakatalógusok kiépítése, a *betűrendes, szerzői* katalógus, a bibliográfiai értékű *szak-katalógus* megteremtése, a *földrajzi katalógus* létrehozása tájanként, népenként, magyarországi vonatkozásban vármegyénként. Takács Lajos mind a szak-, mind a földrajzi katalógus létrehozásában és folyamatos gondozásában segítségére volt Sándor Istvánnak. A '90-es évekig folyamatosan épülő és máig is használatban lévő tárgyi katalógus összeállításánál Sándor István többek között felhívta a figyelmet az utalók fontosságára, gyakori szerepeltetésükre, mert véleménye szerint azon múlik egy szakkatalógus használhatósága, a gyűjteményes művek, kolligátumok, útirajzok, szaklexikonok esetében pedig a „speciális bánásmódra.”⁴

Sándor István elképzelései között már az '50-es években szerepelt egy egységes katalógusrendszer kialakítása az egyes múzeumi gyűjteményeken belül, illetve azok között, amihez a párhuzamos szakkatalógusok elkészítése szolgálná a kiin-

* Sándor István születésének 100. évfordulója alkalmából a Néprajzi Múzeumban, 2007. szeptember 5-én megrendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

dulási pontot. „Az egységes katalógusrendszer biztosítani tudja, hogy a kutató könnyűszerrel át tudja tekinteni mindazt, ami a kutatásaihoz nemcsak a múzeum könyvtárában, hanem annak egyéb gyűjteménycsoportjaiban is rendelkezésre áll, ill. könnyűszerrel található meg a múzeum könyvtárában, kézirat, film vagy fényképgyűjteményében mindazt, ami a múzeum törzsét alkotó tárgyi gyűjtemények anyagának tudományos feldolgozásához szükséges.”⁵

A múzeum és a könyvtár szerves egységét hangsúlyozza és ennek jegyében próbálja meghatározni a könyvtár küldetését: „A múzeumi könyvtár a muzeológiai kutatómunka segítő szerve; nem öncélú és szervezetileg sem önálló intézmény, hanem a múzeumban foglalt gyűjtemények mellett azok tudományos munkáját szolgáló segédvár.”⁶ Elsődlegesen a múzeumi munkatársak kutatási tervének ismeretében gyűjtötte a szakirodalmat, de a könyvtárosi munka kapcsán nem csupán egy kiszolgáló, alárendelt szerepkörű gyűjteményről beszélt.

Nem véletlen, hogy munkatársai a felkészült, szorgalmas könyvtárosok mellett a múzeumban dolgozó néprajzkutatók voltak, (Kiss Lajos, Takács Lajos, Barabás Jenő, Dobos Ilona, Boross Marietta, Luby Margit és mások), akik a rendszeres tepermunka és publikációk közlése mellett néprajzi szakismeretükkel segítették mind elméletben, mind gyakorlatban a könyvtár munkáját. A „kiszámítható, 5 éves tervszerűség” ellenére tudományos műhelymunka folyt a könyvtár falai között. Ehhez bizonyára Sándor István emberi habitusa, jó szervező- és irányítókészsége, visszafogott személyisége, a szakma iránti alázata és tájékozottsága, kiváló tárgyköri jártassága is hozzájárult. Ennek eredményeképpen Kelet-Közép-Európa legrangosabb és leggazdagabb néprajzi szakkönyvtárává vált a múzeum könyvtára a '60-as években. A gondos állománygyarapítás folytán a könyvtár állománya megkétszereződött, az éves beszerzés mintegy 2000 kötetre tehető.⁷

A nemzetközi csere jelentős állománybővülést eredményezett, elsősorban a szomszédos országokkal, de az angol, német, francia és a skandináv nyelvterület felé is megindult a levelezés, szinte valamennyi rangosabb külföldi intézménnyel ebben az időben történt meg a kapcsolatfelvétel. Ezt azért fontos kiemelni, mert Sándor István elsősorban a külföldi folyóiratokban található recenziókra alapozta az idegen nyelvű szakirodalom beszerzését. Maga is több, mint 200 könyv és folyóirat-ismertetést publikált a lehető legszélesebb tárgykörben a könyvtárba beérkezett magyar és külföldi kötetekből. Elsősorban német, emellett román, szlovák, francia és olasz nyelvű kiadványok recenzálását végezte folyamatosan a néprajzi periodikák számára, mint a *Néprajzi Értesítő* vagy a könyvtár – általa életre hívott – dokumentációs folyóirata, az *Index Ethnographicus*. Mindenről tudósított: a kisebb terjedelmű, helyismereti bibliográfiáktól, a szomszédos és rokon népek néprajzi bibliográfiáitól kezdve a folklorisztika tárgykörébe tartozó mesekutatás, tánc- és zenetudományi tanulmányokon át a szociográfiai, helytörténeti munkákon keresztül az anyagi kultúra területéig.

A recenzióknak helyet adó, 1956-tól évente kétszer megjelenő *Index Ethnographicus*⁸ Sándor István szerkesztésében látott napvilágot. Elsődleges célja a szakma számára tájékoztatást adni a könyvtárba beérkező új folyóiratokról és könyvekről. Nem kis büszkeséggel számolt be erről a hazai kezdeményezésről, hiszen a néprajztudomány világviszonylatban sem rendelkezett referáló folyóirattal, amely a szakirodalom fejlődési eredményeit feltárná és nyilvántartaná. Véleménye szerint a szakirodalom átfoghatatlan gazdagságát teljes terjedelmében közvetlenül tanul-

mányozni ma már alig lehetséges. Minden számban mintegy 100 új néprajzi munkát dokumentált, egyenként 15-20 soros terjedelemben. Kitért legfőbb tudományos eredményeikre, módszertani sajátosságaikra, elvi szempontjaikra. Az ismertetéseket szakrendi csoportosításban, sorszámozva közölte. Bemutatásai természetesen csak a tudományos szakirodalomra, annak is a legújabb anyagára korlátozódott. A magyar nyelvű anyagról a külföld számára idegen (német) nyelvű közléseket is adott. Az egyes évfolyamok szerkesztési elvét illetően a bibliográfiákkal indult az ismertetendő munkák sora, majd a néprajz egyes ágait bemutatva a társ- és határtudományokkal zárult a sor, a kötetek végét a névmutató zárta.

Sándor István minden bizonnyal az egyik legtöbbet publikáló szerzők közé tartozott a lap hasábjain. 1957-től itt jelent meg az éves, kurrens néprajzi bibliográfia, de tematikus és személyi bibliográfiáknak is helyet adott a könyvtári folyóirat.⁹

Sándor István feladatának érezte a könyvtárban elkészült néprajzi szakk bibliográfiák, irodalomjegyzékek számbavételét is: többek között Palotay Gertrúd román és török népművészeti gyűjtését, vagy Japán művészetéről készült munkáját. Fél Edit népviseleti összefoglalását, Verecke Sándor halászati bibliográfiáját, Szendrey Ákos közmondásgyűjteményének, a *Magyar közmondások és egészségügyi szabályok(!)* című munkájának kéziratát rendszerezte. Mindemellett önálló munkákat is összeállított, az '50-es évektől kezdve a néprajzi és muzeológiai periodikák mellett társadalmi, közéleti, kulturális folyóiratokban jelentek meg írásai.¹⁰ Némely kutatók (mint Xantus János, Pável Ágoston, Szendrey Ákos) életművének bibliográfiai bemutatása mellett, tematikus bibliográfiai felméréseket is készített.

Kéziratban maradt meg az általa összegyűjtött *Udvarhely vármegyére* vonatkozó irodalom, több, mint 100 tétellel (1947), és megjelent *A matyók néprajzi bibliográfiája* is a Képzőművészeti Alap gondozásában (1956).¹¹ *Anyagi kultúránk kutatása 1955–1963* címmel válogatott bibliográfiát állított össze a '60-as évek derekán (1965). A *szabadságharc néphagyományának szakirodalmát* a Honismeretben publikálta (1974).

Az sem véletlen az, hogy az Index Ethnographicus első évfolyamában (majd később a Néprajzi Bibliográfia előszavában is) szükségesnek tartja közölni a XVIII. századtól a magyar néprajzi (vagy inkább előfutárának tekintett) helytörténeti és honismereti bibliográfiákat, repertóriumokat, kezdve a Szinyei és Hellebrant Árpád nevével fémjelzett korszak könyvészeti munkáival. Ezzel szinte „bevezeti” azt a több évtizedes munkával készült tájékoztató, a szakmának nélkülözhetetlen, hiánypótló kézikönyveit, amelyek nélkül sem gyűjtő-, sem kutatómunkát nem lehet végezni. A szakterület bibliográfiai apparátusának hiánya ösztönözte arra, hogy szisztematikusan összegyűjtse és rendezze a szakirodalmat. A néprajz néhány szakfolyóiratunk mutatóin kívül nem sok tájékoztató munkával rendelkezett a múlt század derekán, ezért érezte szükségét a számbavételnek, a gyűjtésnek. „A tájékoztatás éppen a néprajz területén rendkívül szerteágazó, sokoldalúságot igénylő feladat, az eligazító irodalom hiányossága változatos feladatok elé állított” - vallja egy vele készült interjúban.¹² A néprajzi érdeklődés, a határterületek összefüggéseit látó tájékozottság és a bibliográfusi hajlam, szorgalom és állhatatosság szerencsés találkozásának köszönhetően valódi tudományos művek születtek kezei között egy-egy bibliográfia szerkesztésekor. Különösen igaz ez a megállapítás, ha a szívügyének tekintett és gondosan összeállított néprajzi szintéziseire gondolunk. Ilyen előzmények után jött létre a magyar néprajztudomány összefoglaló bibliográfiájának terve.

amelyet a Magyar Tudományos Akadémia (Néprajzi Bizottsága) által 1950-ben létrehívott Néprajzi Bibliográfiai Munkaközösség vezetőjeként irányított és szervezett. A kutatás kezdetétől napjainkig a teljes magyar néprajzi kutatást felölelő, több kötetre tervezett kurrens és retrospektív vállalkozásnak csak töredéke valósulhatott meg, a mindannyiunk által jól ismert és használt három kötet jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. 1952. március 14-én Az Akadémia Állandó Néprajzi Bizottsága foglalkozott a bibliográfiai munka elvi kérdéseinek tisztázásával, a vitás kérdésekben a Bibliográfiai Albizottság döntött.¹³

1955 májusában Sándor István a Néprajzi Múzeum szakköre előtt ismertette a bibliográfia eredményeit, elkészítette a bibliográfia szerkesztési szabályzatát, amelyet az Akadémia elfogadott.¹⁴ Több szakmai vita, értekezés előzte meg ezeket a nagy volumenű munkákat, elvi-konceptcionális kérdésekben hazai és külföldi könyvtáros–néprajzos szakemberek egyaránt elmondták véleményüket. Tanulságos volt az Internationale Volkskundliche Bibliographie szerkesztőivel folytatott eszmecsere is. Ez a kézikönyv 1918-tól az európai néprajzi kutatás termését tekinti át évről évre, Solymossy Sándor kezdeményezéséből adódóan a legfontosabb magyar néprajzi munkák címeit is tartalmazza.¹⁵

1966 márciusában a Néprajzi Múzeum értékelő, vitaindító ülést szervezett az első kötet megjelenésének kapcsán.

Az első kötet igen részletes, mindenre kiterjedő, elméleti-gyakorlati kérdéseket, szakmai dilemmákat is felvető bevezetőjében Sándor István leírja, mit is fed le a gyűjtési kör, vagyis meghatározza az anyaggyűjtés területi, társadalmi–történelmi határvonalait. Szól a kényszerű kompromisszumokról is, amelyeket olykor kénytelenek voltak megkötni, hiszen sajátos határproblémát jelentettek a népszerű időszaki kiadványok és művek (mint például a kalendárium, vőfélykönyv, nótafüzet, ponyva), vagyis az örök kérdés: milyen mélységben, mekkora merítéssel kell gyűjteni egy diszciplínának a tárgykörhöz tartozó publikációit? Szembetűnő, hogy az adatgyűjtés során a szerkesztők a legnagyobb figyelemmel regisztrálták a társ-tudományok néprajzhoz kapcsolódó cikkeit is.

A feltárt anyag gyűjtési köre mindhárom kötetnél három pontban határozható meg: *1. Magába foglalja a magyar népre és általában Magyarországra vonatkozó néprajzi publikációkat s ezek ismertetéseit. 2. Tartalmazza a magyar kutatóknak más népekkel foglalkozó műveit. 3. Külföldi kutatóknak Magyarországon kiadott néprajzi munkáit, illetve műveik hazai ismertetéseit vagy fordításait.* Felöleli a határainkon kívül élő magyarokra vonatkozó hazai és külföldi irodalmat is. Az anyaggyűjtés elég széles mederben folyt, formailag a Néprajzi Múzeum könyvtárának anyagán kívül az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár katalógusai nyújtottak segítséget. Az önálló köteteken, szigorúan vett néprajzi kiadványokon túl még 400 periodikát tekintettek át a szerkesztők, amelyből csaknem 100 idegen nyelvű volt, a szomszédos országok irodalmától kezdve egészen a tengerentúlig. Ezek mind megjelenésük gyakoriságában (napilapoktól az évkönyvekig), mind tematikájukban, mind a megcélzott olvasóközönség tekintetében igen széles spektrumot ölelnek fel, gazdag és árnyalt képet mutatnak. A legváltozatosabb témák, szakterületek szerepelnek az időszakos kiadványok listáján: a régészeti, irodalmi és nyelvészeti orgánusok mellett helyet kaptak a gyermekneveléssel, meteorológiával, bányászattal, építőiparral, cipő- és bőriiparral foglalkozó sajtótermékek ugyanúgy,

mint az építőművészeti, művészettörténeti vagy pszichoanalitikai, filozófiai szaklapok.¹⁶

Sándor István megindokolta az időbeli határokat is minden esetben, amelyek kialakítását a politikai, társadalmi változások, történelmi tények tették szükségessé.

Azt, hogy elsőként a háborút követő évtized természetét kellett bemutatni, tulajdonképpen politikai jellegű döntésnek nevezhető, de végül is szakmai, módszertani szempontból nagyon sok tanulsággal szolgált. Az első kötetnél (1945–1954) kialakult a bibliográfia azon szerkezete, amely az egyszeri besorolásos és szám-utalásos rendszer kombinációján áll, és kialakult a recenziók besorolásának rendje is. Az osztályozás nagy gondot okozott, a decimális rendszer – mint kiderült – erre a célra nem használható igazán, de a szakemberek véleményének figyelembevételével sikerült megalkotni egy olyan szakrendet, amely igazodik a Néprajzi Múzeum gyűjteményeihez, így egységes katalógusrendszert biztosít a különböző gyűjteményekben.¹⁷ Érdemes volt a szerkezet kialakításánál, a rendszer megalkotásánál a különböző szakterületek művelőinek véleményét kikérni, hiszen a tudományos igényű tájékoztatás mellett a gyakorlati használhatóság volt a fő cél. Nagy erénye a köteteknek az egységes szerkesztési elv, amely kiállta az idők próbáját, sőt az utódok (Kovács Zoltán, Halasy Márta) is ezt a szerkezetet követték.

A tudományos kutató meghatározott témák irodalmát keresve közeledik, így a gyűjtött anyag tematikus alapon, tárgykörük szerint került besorolásra. A közlemények jellege, műfaja, terjedelme (legyen az könyv, tanulmány, cikk, tárcsa, hír) ehhez képest másodrendű.

A gyűjtött anyagot 60 nagyobb fejezetre bontja, azon belül alfejezetek, csoportok adják meg a szisztematikus rendszert. A fejezeteken belül az általánosabb mondanivalójú, elvi-módszertani problémákat felvető művek felsorolása következik, majd a földrajzi alosztás szerinti besorolás, azon belül pedig a tematikus szempontú csoportosítás kapott helyet.

Az anyag természetéből adódóan a részletezés nyilvánvaló, így a tájékoztatásban és a kutatómunkában is jobban segíti a használót. Könyvismertetések, recenziók és idegen nyelvű kivonatok is kapcsolódnak az egyes tételekhez, elősegítve ezzel a bibliográfia minél szélesebb körű használhatóságát. Nagyfokú igényességre utal az a megoldás, hogy az összetett, vegyes tartalmú munkák (pl. tanulmánykötetek, emlékkönyvek), mivel beosztásuk nem lehet szorosan egyértelmű, annotált tételekként gazdagítják a feltárást. Az első kötetben még oldalszámra, majd a továbbiakban már lételszámra utaló névmutatató zárja a nagy horderejű munkát. Az első kötet több, mint 6000 tételből álló anyaga önmagában is heroikus vállalkozás, mégis valamennyi kritika a legteljesebb, legjelentősebb munkának az 1850–1870 közötti időszakot tárgyaló, harmadikként megjelenő bibliográfiát tekintti. Valószínűleg Sándor István is ezzel a kötettel szerette volna elindítani a néprajzi könyvészetek sorát. Több okból: szinte önálló dolgozatként – az előszó keretein belül – elemzi azt az esztétörténeti, művelődéstörténeti hátteret, amelyben létrejött a magyar néprajztudomány, elkezdődött a folklórkutatás kibontakozása, a gyűjtőmozgalmak megindulása, vagyis ahogy a néprajzi-honismereti érdeklődés fokozatosan egy új tudományág – s annak szervezeti kereteinek, tudományos fórumainak – megszületéséhez vezetett. Továbbá ebben az időben a paraszti életforma, az életmódbeli viszonyok, a hagyományos néprajzi jelenségek leírása, szerepe hangsúlyos, társadalmi-történeti vonatkozásuk nyilvánvaló és szinte az

élet minden területére kihat. Éppen ezért az anyaggyűjtés nem szorítkozhatott a XIX. század második felének tudományos kiadványaira. A néprajztudomány irodalmi jelentkezése elsősorban a rokontudományok, a szépirodalom és nyelvkutatás, történettudomány területén általános, de tudományos közleményekben, közérdekű folyóiratokban, hírlapok, tárca-, riport-, hírrovatban, sőt, olykor törvények, szabályrendeletek, közlönyök szövegeiben is nyomon követhető. A Petrik- és Szi-nyei-kötetek anyaga éppúgy megtalálható ebben a bibliográfiában, mint értékes ismeretterjesztő cikkek vagy a kalendáriumok, naptárak, néplapok, ponyvanyomtatványok ide vonatkozó részletei. Vagyis a „*tárgyalt időszak sajtójának újszól-ván teljes területén anyagfeltáró, adatgyűjtő munkát kellett végeznünk*” – tájékoztatja a nagyérdeműt a szerkesztő az előszóban.¹⁸ Ennek eredményeképpen meg-lepően sok új adat került napvilágra; és nagy erénye, ami ebben az időszakban nyomatékossabban s a történelmi okoknál fogva jelentkezik, hogy számba vette a más országokban élő magyarok néprajzi anyagát, a Kárpát-medencei népekről szóló irodalmat is, legyen annak formája könyv vagy periodika.

Barabás Jenő levélrészlete erre utal: „*Az az érzésem, hogy ha volna a magyar néprajznak tudománytörténeti összefoglalása, úgy ma, e kötet után, teljesen át kellene írni. Most, hogy legalább bibliografikusan együtt látni az egészet, sokkal imponálóbb kép bontakozik ki, mint korábban hittük!*”¹⁹

Az adatokban, forrásokban igen gazdag, értékes anyagfeltáró és kiválóan rend-szerező munkát önálló tudományos alkotásnak ítéli egy kritika.

A 60 bibliográfiai fejezetre bontott, 16 000 tételt tartalmazó gyűjteményben mindössze a névmutató segíti a visszakeresést, mégis hiányérzetünk. A kötet elején található 40 oldalas tartalomjegyzék mintegy pótolja, kiváltja a tárgymutatót, olyan áttekinthető, logikus felépítéssel, részletes fejezetcímekkel igazítja el a hasz-nálót, amelyek segítségével pl. a korban ismert és használt eketípusoktól kezdve a méhszűrés orvosságaiig a fejezetcímekből azonnal tájékozódhatunk. A földrajzi mutató hiányát ugyanakkor szinte valamennyi kritika megemlíti. Ez a hiány egy-részt azzal is magyarázható, hogy a helynevek jelentős része számos alkalommal változott, ez a tárgyalt korszakban különösen érvényes. Másrészt a tartalomjegy-zékben és a szemlézett periodikák listáján nyomon követhető, hogy ez a kötet ki-emelten kezeli a Kárpát-medencei népekről szóló irodalmat, a tájegységeken belül a megyék, azon belül is a határon túli területek magyarsága, illetve más, magyaror-szági etnikumok, nemzetiségi csoportok külön fejezetcímet kaptak. A bibliográfia a történelmileg kialakult egykori megyehatárokat veszi alapul.

Sándor István az utolsó, vele készült szakmai interjúban beszámolt arról a hatalmas vállalkozásról, ami a XVIII. század néprajzi anyagának publikálását je-lentette volna. Az anyaggyűjtésben a magyar, latin, német és egyéb nyelvű iro-dalom, valamint a magyarok írta külföldi publikációk is szerepelnek. A címekhez fűződő annotációk kiterjednek a könyvek, tanulmányok, cikkek néprajzi adatai-nak, megfigyeléseinek részletes közlésére is, így valószínűleg terjedelmében is a legjelentősebb munka lehetett volna. A kéziratban maradt anyag sorsáról semmit nem tudunk.

A néprajzi bibliográfia anyaggyűjtésének, szerkesztésének mind a mai napig a Néprajzi Múzeum könyvtára ad otthont. A közelmúltban megjelent, 2001–2002-es évek néprajzi termését felölelő gyűjtemény kiterjed a határon túli magyar néprajzi kutatás könyv- és cikktermésére és részben a magyarországi kutatók külföldön

megjelent műveire is. A néprajzi, antropológiai írások feltárása mellett a társadalomtörténet, a szociológia és más rokon-, illetve társtudományok forrásértékű publikációi is helyet kaptak a 3000 tételből álló, Mészáros Borbála szerkesztésében elkészült összeállításban

JEGYZETEK

- 1 Előljáróban jegyezzük meg, ugyanezen a néven tisztelhetjük azt az irodalomkedvelő és pártoló nyitrai birtokost, Sándor Istvánt (1750–1815), akinek nevéhez fűződik az első magyar retrospektív nemzeti bibliográfia összeállítása és kiadása. Az 1803-ban, Győrben megjelent Magyar Könyvesház a magyar irodalomnak igen hasznos és hézagpótló segédkönyve volt a korabeli méltatások szerint.
- 2 Kenyéri Kornélia: *Habent sua historia libelli*. A Néprajzi Múzeum Könyvtárának történeti rétegei. = Néprajzi Értesítő, 2005. LXXXVII. 77–129. p.
- 3 NMI-56/1947: Sándor István: A Néprajzi Múzeum könyvtáráról 1947. febr. 24.
- 4 EAD-1/G K/8-1955 A tárgyi katalógus elkészítésének kalauza
- 5 Sándor István: Könyvtár és múzeum. = Múzeumi Híradó, 1954. 1. évf. 1. sz. 26–28. p.
- 6 Sándor István: Dokumentáció a Néprajzi Múzeum könyvtárában. = Magyar Könyvszemle, 75. évf. (1959) 294–297. p.
- 7 EAD-1/G 863-257/1961
- 8 Hivatalos címe: A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Múzeumának Könyvtári Tájékoztatója (1956–1966)
- 9 Hofer Tamás szerkesztésében a könyvtárban megtalálható *külföldi falumonográfiákat* tárja az olvasó elé (1961), Földes László az *állattartás, pásztorkodás témakörét* gyűjti össze (1963), Cs. *Sebestyén Károly* irodalmi munkásságát méltatja a lap (1964) és Kovács Zoltán a *szabadtéri néprajzi múzeumokról* ad áttekintést. (1966)
- 10 Tanulmányokat közölt a néprajzi muzeológia, a történeti és szellemi néprajz területéről egyaránt. Az Ethnographiában és a Honismeretben elsősorban a magyar történelmi és folklorisztikai tárgyú írásai kaptak helyet, mint az aradi vértanúk, a szabadságharc néphagyománya, Dózsa alakja stb. Ezenkívül a Magyar Szemle, Vasi Szemle, Matyóföld, Múzsák, Múzeumi Kurír és az Életünk számaiban is megjelentek dolgozatai. Lásd bővebben: Serfőzőné Gémes Magda: Sándor István irodalmi munkássága. = Néprajzi Hírek, 1995. 1–4. sz. 37–50. p.
- 11 Sándor István: A matyók néprajzi bibliográfiája. In: Györffy István: Matyó népviselet. Bp., 1956. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 193–205. p.
- 12 Kemény G. Gábor: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850–1870. = Magyar Könyvszemle 94. évf. (1978) 383–385. p.
- 13 EAD-1/G K/1-1952
- 14 EAD-1/G K/1-1955
- 15 Szerkezetét tekintve gyakorlatilag hasonló a felépítése, összetétele a két bibliográfiának, az egyes szakcsoportokon belül itt a népek, népcsoportok szerinti bontás a domináns rendezőelv.
- 16 A tartalmi gazdagságot és sokszínűséget érzékeltetve, csak pár cím az első kötetként kiadott ötvenes évekbeli szemlézett periodikák listájáról: Boldog Élet, Fogaskerek,

- Kispajtás, Kohászati Lapok, Magyar Állatorvosok Lapja, Nők Lapja, Új Szántás, Viruló Föld... stb., amelyek mellett jól megfértek a külföldi társadalomtudományi, filológiai szakfolyóiratok is: The Journal of the Polynesian Society (Wellington), Psychoanalytic Quarterly (New York), Zeitschrift für Slavische Philologie (Heidelberg)...
- 17 Korompay Gáborné: „Az intézmény idegközpontja a könyvtár...” = Könyvtáros, 1991. 41. évf. 5. sz. 265–268. p.
- 18 Sándor István: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850-1870. Tanulmányok és adatok a Kárpát-medence etnográfijához. Budapest, 1977. Akadémiai Kiadó, 54. p.
- 19 Vö: Korompay i. m.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barabás Jenő: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1955–1961. = Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei. 1972. 11/12. sz. 263–264. p.
- Sándor István: A Néprajzi Múzeum könyvtára. = Adattári Értesítő, 1954. 1–4. sz. 7–8. p.
- Sándor István: Magyar néprajzi bibliográfiák. = Index Ethnographicus, 1956. 1. évf. 1. sz. 52–60. p.
- Sándor István: Solymossy Sándor és a néprajzi bibliográfia. = Index Ethnographicus, 1960. 5. évf. 1. sz. 54–61. p.
- Sándor István: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1945–1954. Budapest, 1965. Akadémiai Kiadó
- Sándor István: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1955–1960. Budapest, 1971. Akadémiai Kiadó
- Sándor István: A néprajzi bibliográfiáról. = Néprajzi Hírek, 1977. 6. évf. 1–2. sz. 13–14. p.
- Szendrey Ákos: A magyar néprajztudomány tíz éves bibliográfiájáról 1945–1954. = Index Ethnographicus, 1964. 9. évf. 113–116. p.
- Szolnoky Lajos: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1945–1955. Bp., 1956. = Demos, 1960. 1. évf. 9. sz.
- Tuba László: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850–1870. = Könyvtáros, 1977. 27. évf. 7. sz. 429–430. p.
- Vágh Mária: Egy néprajztudomány bibliográfiájáról. = Magyar Nemzet, 1977. júl. 22. 9. p.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

- EAD NMI = Ethnológiai Adattár Néprajzi Múzeum Irattára
 EAD -1/G = Ethnológiai Adattár Könyvtári Iratok

Nagy Réka Anna

Szemléleti áttörés

Laudáció egy könyvtártörténeti munkáról*

Örömmel üdvözljük Bánfalvi Lászlóné könyvtárigazgató könyvét, amely *Az ózdi könyvtárkultúra története I. A kezdetektől 1949-ig* címmel, illetve alcímmel jelent meg. Szorgos munkával készült, értő, korrekt áttekintés, amelynek szépségét (ha lehet egy szakmonográfiáról ilyen mondani) gazdag forrás- és tényanyaga, még inkább az érzelmi többlet, a hely és a tárgy iránti szerető lelkesedés adja, amivel közeledett témájához. A miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár vállalkozott a kiadására, a két éve indult, igen ígéretesnek látszó *Borsodi kalászoslás* című sorozatában (ez a negyedik kötet). Hogy az értekezés napvilágot láthatott, az Ózd Város Önkormányzatának és a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakmai Kollégiumának is köszönhető. A városvezetés erkölcsi támogatásáról tanúskodik Benedek Mihály polgármester megnyerő köszöntője is, amely a könyv élén olvasható. Mindannyian megnyugodhatnak: fontos könyv születésénél bábkodtak.

A mű jelentőségét három gondolatban foglalhatjuk össze: számottevő mennyiségű adalékot szolgáltat a város helytörténetéhez; jelentékeny hozzájárulás a könyvtártörténeti, tágabban a művelődés- és társadalomtörténeti kutatás gazdagodásához; hozadéka, mondandója van a jelen számára is.

Helytörténeti jelentőség

A szerző elsősorban az 1884–1949 között létező Ózdi Gyári Olvasó Egylet és könyvtára történetét tárja elénk, ám fő vonalaiban felvázolja a település és mindenekelőtt az alapító, fenntartó üzem, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasgyár Rt. fejlődését és felszámolásának históriáját is. Továbbá függelékben bemutatja a vállalat környékbeli telephelyeinek, gyárainak, bányáinak hasonló egyesületeit és könyvtárait (a helyi gyári tisztii kaszinó, a borsodnádasi munkás olvasó egylet, a bánszállási, farkaslyuki, járdánházai és somlyári bányatalepi olvasókör), valamint az ózdi és a környező (ma már a város részét alkotó) falvak (Bolyok-Vasvár, Sajóvárkony, Center, Susa, Szentsimon, Uraj) községi és egyéb könyvtárait, pontosabban a róluk fellelhető információkat.

A kezünkben lévő kötet egyik fő (ha nem a legfőbb) erénye az egykorú források hozzáértő hasznosítása. Kivételesen szerencsés helyzet, hogy az Ózdi Gyári Olvasó Egylet iratanyagának egy része, mégpedig jelentékeny része megmaradt, és azt ma a helyi városi könyvtárban őrzik (legfontosabb az 1913–1949 közötti öt

* Elhangzott az Ózdi Városi Könyvtárban, 2007. október 4-én.

kötetnyi jegyzőkönyv). Még az egykori állományból is megtalálható jó néhány darab, köztük könyvészetileg is érdekes és értékes példányok (például *A műveltség könyvtára* című sorozatból *A technika vívmányai* című kötet, az 1942. évi katolikus munkásnapló, a *Színházi Élet* egyes számai). Fellelhetőek a hajdani könyvjegyzékek, a nyomtatott alapszabályok stb.

Ritka eset, hogy egy helytörténeti, pláne egy könyvtártörténeti kutató ilyen széles eredeti forrásbázisra támaszkodhat. A kollegina élt ezzel a lehetőséggel, és a kútfőkből meríthető információkat a vonatkozó szakirodalom, főként a helytörténeti közlemények gondos tanulmányozásával igyekezett kiegészíteni, és ahol szükséges volt, értelmezni. Felhasznált visszaemlékezéseket és más szóbeli közléseket is. Nagyon rokonszenves magatartás, hogy a szerző nem tolakszik a források, a tények elé, nem akar mindent megmagyarázni, és nem akar az olvasónak „üzenni”, vagy ítélőbíróként tetszelegni. Sokszor és viszonylag sokat idéz, vagyis hagyja „beszélni” a hajdani iratokat és egyéb dokumentumokat, és csak ott szól közbe, ahol az elengedhetetlen. Nem takarékoskodott a hivatkozásokkal, szakszerű lapalji jegyzeteinek száma magas; ezáltal növeli a kötet megbízhatóságát és az információk ellenőrizhetőségét.

Külön is kiemelendő a monográfia képanyaga (a terjedelem közel egyharmada!), amelyet az úgynevezett főszöveg és a függelék után kötöttek be, visszafogott, tényszerű képaláírásokkal. Ennek a kb. ötvenöt oldalnyi résznek a lapozgatása önmagában is élményt kínál: az ózdiaknak, az innen elszármazottaknak és a kívülálló érdeklődőknek egyaránt. Mit láthatunk? Egyebek között fotókat a városról (akkor még községről), a vasgyárról, a kolóniákról és a tipikus lakóházakról, a gyártelepi iskoláról, kórházról, fürdőről, az Olvasó Egylet székházairól, a művelődési tevékenységről, és természetesen elsősorban a könyvtárról, a könyvtárosokról, a könyvekről, a könyvjegyzékekről, az iratokról, no meg a többi könyvtárról is. Még az utóbbi évek megemlékezéseiről és a 2007-ben felújított székházról is vannak felvételek.

A körültekintő, mélyre hatoló, ugyanakkor arányaiban mértéktartó forrásfeltárás és forrásközlés, a korabeli dokumentumokból idézett szövegek, az igényes grafikonok és táblázatok, továbbá az imént említett, jó érzékkel kiválogatott képanyag révén szinte megelevenedik az olvasó előtt az egylet és az egyleti könyvtár mindennapi élete, sőt még a gyártelep iskolájáról, a kórházról és a fürdőről is képet kapunk. Kevés fantáziával magunk elé képzelhetjük az 1884. november 14-ei alakuló közgyűlés pillanatait, az új székház (a művelődés igazi palotája) 1924. október 24-ei avatásának ünnepi hangulatát (találó részleteket olvashatunk az avató beszédekből). Magunk elé képzelhetjük a könyvtári órákat, a könyvtárosokat és az olvasókat (az ún. felvigyázó személyzetet, a munkásokat, a külső tagokat, többnyire kézműveseket). Elképzelhetjük, miként történt a kölcsönzés, illetve otthon hogyan vigyáztak a könyvekre. Hogyan gyarapítottak, milyen volt a feldolgozás, hogyan védtek meg az állományt, miként készülhetett egy-egy nyomtatott könyvjegyzék és így tovább.

A közölt adatokból következtethetünk az ózdi munkások olvasási kultúrájára, irodalmi érdeklődésére is. A korabeli történelmi adatok ismeretében, azokkal összehasonlítva kiderül, hogy mindaz, amit az olvasmányokról, a könyvtári állományból élénk tárul, a korabeli polgári vagy inkább: kispolgári ízlést tükrözi, annak felel meg. A legnépszerűbb szerzők Jókai, Verne, Gárdonyi, Herczeg Ferenc, a század-

fordulón Beniczkyné Bajza Lenke, Ohnet, Courths-Mahler, Karl May, no meg per sze Petőfi; de azért a két világháború között szép számmal megvoltak Krúdy, Móricz, Kassák, Csehov, Lev Tolsztoj, Romain Rolland művei is.

A kötetben meglehetősen sok név található. Helyes megoldás, mert ezáltal még közelebb kerülnek a ma emberéhez az egykori történések és törekvések. Az utódok, rokonok, ismerősök személyes kötődései magától értetődően fokozhatják az érdeklődést. De bárki számára – aki ózdi vagy ózdinak vallja magát – érdekes olvasmány lehet, lesz a kötet. És akik elolvassák vagy csak belelapoznak, bizonyára igazolva látják majd a polgármesteri köszöntőnek azt a kitételét, mely szerint a város múltja büszkén vállalható.

Könyvtártörténeti szerep

Az ózdi könyvtártörténeti dolgozat szervesen illeszkedik azoknak a hazai munkáknak a sorába, amelyek e tárgykörben az elmúlt években születtek. Az utóbbi időben ugyanis számos tényező együttes hatására Magyarországon is örvendete sen fellendült a könyvtártörténet-írás; olykor-olykor olyan témák, könyvtártípusok, problémák stb. is a figyelem előterébe kerültek, kerülnek, amelyekről korábban alig vagy egyáltalán nem jelent meg publikáció.

Bánfalvi Lászlóné kismonográfiája a maga területén *szemléleti áttörést* jelez. A munkáskönyvtárakról (precízebben: a munkások könyvtáiról) a rendszerváltozást megelőző évtizedekben viszonylag sok szó esett, de elsősorban vagy csaknem kizárólag a szakegyleti, szakszervezeti, munkásotthoni és szociáldemok rata gyűjteményekről. Ugyanakkor a vállalatok, a munkáltatók által dolgozóik számára szervezett, fenntartott, a gyári vezetés által épített székházakban működő könyvtárakról nemigen (illetve, ha igen, csak érintőlegesen, szemléletileg elmarasztalóan) írtak, írhattak. Holott – mint azt az ózdi áttekintés is világosan bizonyítja – ezek is hatékony szerepet játszottak a műveltségi javak terjesztésében, az ízlés formálásában.

A Rimamurány-Salgótarjáni Vasgyár Részvénytársaság a hazai polgárosodás fellendülő periódusában, 1881-ben jött létre. A gyár felvilágosult, a nemzetközi folyamatokra figyelő vezetőinek, valamint az ózdi vasgyár művelődni vágyó munkásainak és kistisztviselőinek szándékai találkoztak, amikor három év elteltével már meg is szervezték a felvigyázó és munkás személyzet olvasó egyesületét. Az egyesület és különösen annak könyvtára évtizedeken át eredményesen működött. A tetőponton, 1940-ben 8289 kötet állt a mintegy 3500 könyvtári tag rendelkezésére. A második világháború utáni években, a biztató kezdet után a keserves haldoklás következett; ennek a pár esztendőnek a történései érdekesek, sőt izgalmasak, ám egyben szomorúak is.

A szerző nagy teret szentel ennek a kérdéskörnek, lépésről lépésre követi a megszűnés – valójában megszüntetés – mozzanatait, állomásait. Az Olvasó Egyesület két irányból támadták: a kormányzat felügyelete alá vonta az összes egyesületet (leginkább a letűnt rendszerhez való viszonyt vizsgálták); a pártpolitika (az MKP és az SZDP) pedig ideológiai-politikai kifogásokat emelt a burzsoák (tőkésék) által létesített intézménnyel, „polgári egyesülettel” szemben. Csak egyetlen példa: 1946-ban megvonták a székház mozi-engedélyét, és az SZDP-nek

adták át (ekkoriban az összes mozi a koalíciós pártok tulajdonába, kezelésébe került, ez volt az egyik fő anyagi bázisuk); az elvesztett engedély ügyében az egyesület vezetői kétségbeesésükben még Rákosi Mátyást is megkeresték. A sikeres egyesület és a könyvtár sorsa azonban megpecsételődött. A fordulat évét követően, 1949. április 28-án a belügyminiszter feloszlatta – minden indoklás nélkül – az Ózdi Gyári Olvasó Egyletet is. A záró közgyűlést június 26-án tartották meg. Az előterjesztés öntudatosan, ugyanakkor beletörődően állapította meg: *„A népi demokrácia 4 éve alatt eljutottunk oda, hogy Ózd kulturális fejlődésében akadályok jelentkeznek, amelyeket el kell hárítani az útból. Az Olvasó-Egylet eddig megtette kötelességét, szem előtt tartva az ózdi vasgyár dolgozóinak kulturális és szociális szükségletét...”* Majd befejezésül: *„Kívánatos, hogy az átalakulás meg-egyezés formájában jöjjön létre, senki se érezze, hogy ki lett semmizve. Ezzel biztosítjuk legjobban a szakszervezeti munkánk fejlődését.”* Ez a jámbor óhaj sem teljesült. A könyvtárat a Vasas Szakszervezet vette át: a leltározáskor 7697 könyvet regisztráltak, ebből körülbelül hatezret kiselejtezték és a papírgyárba küldtek megsemmisítésre, de több is elveszhetett (vagy széthordták), mert amikor ezen év őszén a szakszervezeti könyvtár megnyílt, mindössze 1460 könyve volt. Erről a politikai akcióról, a feloszlítás körüli bonyodalmakról országosan is meglehetősen kevés forrás jelent meg nyomtatásban, és ez a tény különösen megemeli ennek a fejezetnek az értékét.

Ózd hosszú időn keresztül a magyarországi gyáripar egyik fellegvára, mondhatni, jelképes – mostani divatszóval: emblematikus – helyszíne volt. Ezért a könyvtárkultúra itteni fejleményei – mint az iménti példa is mutatja – általánosítható tanulságokkal szolgálnak. Tehát Bánfalvi Lászlóné tanulmánya nemcsak a helytörténeti irodalmat gazdagítja, hanem a hazai könyvtártörténet országos folyamatainak, jelenségeinek megértéséhez is számottevő mértékben hozzájárulhat.

A téma jellegéből, az Olvasó Egylet sokoldalú tevékenységéből fakadóan a kötet segítheti a művelődés- és társadalomtörténeti vizsgálódásokat is. A zenekar, a dalárda, más vonatkozásban az egyesülettel szoros kapcsolatban álló gyártelepi iskola felsorakoztatott adatai elősegítik a közművelődés (itt talán helyesebb szóval: a népművelés) korabeli állapotának, illetve a hasonló jellegű népiskolák helyzetének, működésének kutatását. Az egyesületi jegyzőkönyvekből, a könyvjegyzékekből következtethetünk a tagság műveltségi szintjére (például – ahogy a szerző is felhívja rá a figyelmet – a helyesírás színvonalára), irodalmi ízlésére. A társadalomtörténet és a történeti szociológia is találhat adalékokat, fogódzókat: így például a gyártelepi és a környékbeli munkások eltérő helyzetéről, tudati különbségéről, lakókörnyezetük minőségéről. Roppant érdekes lehet az Olvasó Egylet tagjainak összetétele is, főleg a munkások különböző rétegeinek jelenléte. Más szóval: a kötet segítheti bizonyos társadalom- és művelődéstörténeti beidegződések újragondolását, netán helyesbítését.

Mai hozadék

Nyilvánvaló, hogy ez a könyv a mostani könyvtáros nemzedékek, tágabban a mai ózdiak számára számos tanulságot kínál. Kettőt ezek közül mindenképpen érdemes kiemelni. Mindenekelőtt az elődök tiszteletére figyelmeztet, akiknek ál-

dozatos tevékenysége, helytállása, az egyletért és könyvtáráért, majd ezek megtartásáért folytatott küzdelme példa erejű, és a mai helytállásra buzdít, energiát meríthetünk belőle, erőt adhat a napi gondok legyűréséhez. Bánfalvi Lászlóné is helyesen érzekelte, hogy az ózdi Olvasó Egylet olyan alapot teremtett, amelyre ma is építkezni lehet. Ő úgy látja, *„hogyan fejlődőképes, »használóbarát« könyvtári modell”* jött létre, *„az egyesületi forma által nyújtott jogi keretek, az akkori lehetőségek közötti fenntartói és társadalmi meghatározottság nem egy teljesen zárt, hanem nyitásra is képes könyvtári szervezetet mutat.”* Elgondolkodtató szakmak, a megállapítás okvetlenül megérdemelné a mélyebb elemzést, akár az országos szakmai vitát is.

Az Ózdi Gyári Olvasó Egylet szellemi öröksége megköveteli a folytatást. Folytatni kell – természetesen megváltozott körülmények között, a telematika világában, újfajta közegben, információs rendszerben – a hajdani könyvtárosok, „kultúr-munkások” erőfeszítéseit. Folytatni kell az ózdi könyvtárkultúra újabb szakaszának feltárását. Jóleső érzéssel konstatálhatjuk, hogy nemcsak a címlapon látható sorszám és alcím utal rá, hanem a szerző is közli: már készül az 1949 utáni évtizedek helyi könyvtártörténete. Érdeklődéssel várjuk a befejezést, a második kötet megjelenését. Folytatni kell a kötetben feltárt időszak további kutatását is. Számos lehetőség van az újabb mélyfúrásokra; engem leginkább az olvasmányok részletesebb tartalmi analízise és az olvasók társadalmi tagolódása izgatna, de nyilván sokat meg lehetne még tudni a művészeti csoportokról és az iskoláról, a könyvtárosokról, főleg a könyvtárnoki szerepet betöltő tanítókról is.

Az ózdi könyvtártörténet más települések könyvtárait, könyvtárosait, valamint a felsőoktatási intézmények nappali és levelező tagozatos informatikus könyvtáros szakos hallgatóit arra ösztönözheti, hogy saját városuk, községük könyvtári múltját, illetve egy-egy intézmény történetét hasonló módon dolgozzák fel. A minta adott, követni kell (kellene).

Befejezésül ismételjük meg: Bánfalvi Lászlóné könyve rengeteg adalékkal gyarapítja városunk helytörténetét, erősíti az ózdiak identitástudatát, lokálpatrióta érzését; ugyanakkor elismerést érdemlő terméke, jeles darabja a hazai könyvtártörténet-írásnak és szellemi életünket is gazdagítja. Örülhetnek tehát a városukat szerető ózdiak, örülhet a könyvtári szakma és örülhetnek a művelődési terület rokonszenvező dolgozói is.

Örüljünk hát együtt!

(Bánfalvi Lászlóné: Az ózdi könyvtárkultúra története. I. A kezdetektől 1949-ig. Miskolc, 2007. II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, 187 p.)

Bényei Miklós

1956 Szentendrén

Méray Tibor, az 1956-os magyarországi forradalom egyik résztvevője, aki a legelső között kutatta és dolgozta fel a forradalom történetét, így ír egyik művében: „*A magyarországi '56-os forradalom megszüpített csoda vagy hivatalos torzítás.*”

Abban ma már megegyeznek a vélemények, hogy az idegen, megszálló katonai hatalom által november 4-én hatalomba ültetett Kádár Jánosnak és társainak szűkségük volt a a Méray által említett „hivatalos torzításra”, a forradalom eredményeinek, vívmányainak megtagadására, a valós események eltorzítására. Kádár és társai jól tudták, hogy az „ellenforradalom” – vagy ahogy a későbbiekben eufemisztikusan nevezték: az „'56-os sajnálatos események” – forradalmi jellegét, nemzeti és demokratikus mivoltát elismerni nem lehet, nem szabad, ezért azt következetesen fasiszta ellenforradalomnak, tőkés restaurációnak, a csöcselék terrorjának kell beállítania. És ahhoz, hogy kormányát és személyét el tudja fogadtatni az ország népével, be kellett mocskolnia, le kellett járattatni a magyar forradalmat – és különösen az azt követő szabadságharcot – hóhérvetéllel, börtönnel, létbizonytalansággal fenyegetve az igazságosabb, a demokratikus társadalom megteremtéséért, az ország függetlenségéért harcolókat. Ezért a forradalom ideje alatt keletkezett iratokat – amelyek hűen tükrözték volna a demokratikusan választott vezetők, testületek tevékenységét – összegyűjtötték és minden valószínűség szerint megsemmisítették. Ritka kivétel Szentendre városa, ahol a helyi bizottság működésének iratai viszonylag teljeskörűen megmaradtak; Pest megyében csak Szentendre városában és három községben történt ez meg. Hogy miért pont itt, és hogy kiknek a bátorságának, kockázatvállalásának volt ez köszönhető, azt én nem tudom. Tény, hogy amikor a '90-es évek elején levéltáros kollégám az önkormányzat iratainak felmérése céljából megtekintette a tanácsi irattárat, még akkor is félve nyitották ki neki a páncélszekrényt, mondván, hogy olyan utasítást kaptak, hogy ezeket az iratokat még a levéltárosoknak se mutassák meg. Szerencsére valaki volt olyan bátor, hogy megmutatta, így ezek az iratok most már végleg biztonságban vannak a Pest Megyei Levéltár raktáraiban...

A korszak kutatásának lehetősége a szakemberek számára is csak a '80-as évek legvégén, a rendszerváltozás idején következett be. Az elsőként megjelent feldolgozások, forrásközlések jellemzője a Budapest-centrikusság volt, és ha mégis szerepelt a vidék, akkor is csak a vidéki nagyvárosokról volt szó, illetve azokról a településekről, ahol a hatalom fellépése az átlagosnál jóval drasztikusabb volt, illetve, ahol több ember életét kioltó sortűzek dördültek el: Tiszakécske, Mosonmagyaróvár, Salgótarján, Miskolc. Sokan a vidék forradalmát még ma is e sortűzekkel azonosítják. Ennek az egyoldalúságnak is lett a következménye, hogy 1956-ot a főváros teljesen kisajátította magának, mintha az ország egyéb helyein nem történt volna semmi.

A vidékre kiterjedő „mikroszkopikus kutatások” elmaradása mellett – véleményem szerint – a kutatások másik fő hiányossága – paradox módon – a levéltári

források szinte kizárólagos használata volt. Kétségtelen, hogy ebben élen jártak maguk a levéltárosok is: főként azzal, hogy már 1989-ben megkezdődött a forradalom eseményeit bemutató levéltári források teljes körű feltárása, illetve feldolgozása. A források tudományos igényű és szintű feltárását, rendezését, megfelelő segédletekkel való ellátását indokolta a megnövekedett kutatói igény megfelelő kielégítése. Így aztán napjainkban a levéltárakban kényelmesen hozzáférhetőek és kutathatóak, a megfelelő segédletekkel ellátott megmaradt írott források. A viszonylag kényelmesen kutatható levéltári források mellett azonban – sajnálatos módon – háttérbe szorult a kétségtelenül több munkával, több utánjárással és fáradsággal járó másik forrástípus feltárása: a még élő és jó memóriával – szerencsés esetben megmentett korabeli dokumentumokkal és fényképekkel is – rendelkező egykori szereplők vagy szemtanúk megkeresése. Az ő visszaemlékezéseik – dokumentumaik, fényképeik – pótolhatatlan forrást jelentenek. Nemcsak azért, mert – szemben a már levéltárakban őrzött iratokkal – a visszaemlékezni képes kortársak száma a biológia törvényei szerint napról-napra csökken, memóriájuk romlik, a családnál lévő iratok, személyes emléktárgyak elkallódnak, hanem mert segítségükkel olyan ismeretekhez is juthatunk, amelyeket az írott források nem őriztek meg. Ezek többnyire az akkor jelentéktelennek, hétköznapiak ítélt események, amelyek gyakran csak szűk – esetleg csak családi – körben történtek meg, de amelyek mindenképp jellemzőek az adott korra. Nélkülözhetetlenek ezek a személyes emlékek azért is, mert segítségükkel lehet a korabeli iratok – elsősorban a rendőrségi vagy bírósági tanúvallomások – hitelességét ellenőrizni, azokat mintegy forráskritika alá vetni. Személyes visszaemlékezésekkel lehet a korszakra jellemző szándékos torzításokat, hamisításokat a legjobban korrigálni.

Fenti, általánosnak tűnő megjegyzéseim az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc helytörténeti – azon belül megkülönböztetetten a Pest megyei – kiadványainak ismeretén alapulnak. Tény ugyanis, hogy a forradalom ötvenedik évfordulójára minden eddigénél nagyobb számú kiadvány jelent meg, a legkülönbözőbb formában és színvonalon. Külön öröndetes, hogy e kiadványok most már nem csak az országos eseményekkel foglalkoztak, a legtöbb megye, de számos város és kis település is meg tudta jelentetni helyi forradalmának feldolgozását. Mindezek eredményeként – Glatz Ferencnek, az MTA Történettudományi Intézete főigazgatójának megállapítása szerint – napjainkra az 1956-os forradalom hazánk történetének legjobban, legrészletesebben feldolgozott korszaka lett. Ebbe az öröndetes kiadványsorozatba kell beillesztenünk Máté György feldolgozását is Szentendre város '56-os forradalmáról. A kiadvány jelentőségét növeli, hogy – valószínűleg a főváros közelsége miatt – Pest megyében az országos átlagnál kevesebb olyan kiadvány jelent meg, amely a helyi forradalmat mutatja be. Azért is dicséretes Máté György vállalkozása, mert a „forradalom fővárosa” és Szentendre között mindvégig folyamatos és közvetlen kapcsolat volt.

Máté György elsődleges célja a magyarországi forradalom és azon belül Szentendre város eseményeinek megismertetése, a forradalom helyi szereplőinek lehetőség szerint teljes körű összegyűjtése, és mindezek bemutatása elsősorban a szentendrei lakosok számára. Összeállítása tudományos igényű ismeretterjesztő munka, ahol az elsődleges források a Szentendrén csaknem teljesen fennmaradt jegyzőkönyvek, a demokratikusan választott bizottságok működésének dokumentumai, valamint a bírósági perek iratai. Külön elismerés illeti a szerzőt, hogy nem

elégedett meg az írott források feldolgozásával, hanem – nyilvánvalóan jelentős többletmunkát vállalva – felkereste az egykori szereplőket és szemtanúkat. Mind-ezen gyűjtőmunkák eredményeként teljességre törekvő összeállítás született, amelynek adataihoz a későbbiekben nehéz lesz újabbakat hozzátenni. Nyugodtan rögzíthetjük, hogy gyűjtőmunkája során Máté György valamennyi jelenleg ismert és hozzáférhető forrást felhasznált.

A borítóján a szentendrei városháza '56-os emlékművét bemutató kis kötetet Dietz Ferenc szentendrei polgármesternek a forradalom jelentőségét röviden értékelő előszava nyitja meg, majd a *Bevezetőben* a szerző, Máté György ismerteti röviden felhasznált forrásait, a személyes adatok gyűjtése során szerzett – többnyire szomorú – tapasztalatait és munkájának legfontosabb célkitűzéseit. A szerző összeállítását hat fő fejezetre tagolja, amelyeken belül több – általában igen rövid – fejezet található. E tagolás – és a kötet elején található mutató segítségével – az összeállítás jól áttekinthető, könnyen kezelhető. A fejezetek vagy a szakirodalom felhasználásával készült önálló feldolgozások, vagy a szerző gyűjtő-feltáró munkájának eredményeként készített adattár jellegű összeállítások. És itt engedjenek meg egy szubjektív megjegyzést! Számomra – és gondolom, a szentendrieiek számára is –, a legérdekesebb és legizgalmasabb a IV. fejezet, amelyben a szerző a „szentendrei ötvenhatosokat” mutatja be: 170 személy – közülük 50 nemzeti bizottsági tag, 52 nemzetőr és 40 munkástanácsi tag – legfontosabb adatait ismerhetjük meg. Ugyanennek a fejezetnek a második részében a legfontosabb vezetők és közszereplők adatai és tevékenységük részletes leírása olvasható. Életek, emberek, sorsok vonulnak fel, amelyek mindegyikében meghatározó esemény volt az '56-os forradalom, és ezen belül is a szentendrei események. Itt szeretném felhívni a figyelmet a feldolgozás rendkívül olvasmányos stílusára, amely jelentősen segíti a kiadvány fő céljának megvalósítását, a tudományos igényű ismeretterjesztést. A hat fejezetet 29 eredeti dokumentum fénymásolata és 21 szövegközti kép – a főbb szereplők fényképei és néhány helyszín bemutatása –, valamint a felhasznált források és a rövidítések jegyzéke teszi teljessé.

Tudom, hogy Szentendrén is többen gondolják azt, hogy 1956 októberében a városban nem is volt forradalom, végső soron nem is történt itt semmi. A kétkedőknek válasz lehet az a száraz adat is, amit Dietz Ferenc polgármester közöl a kötet előszavában: „6 hősi halott, 26 börtönviselt, 8 internált, 291 emigrált... Egy nehéz örökség, egy magányos szabadságharc rideg szentendrei számai.” Én azonban egy másik tényre szeretném felhívni a figyelmet. Arra, hogy minden forradalomnak – legyen az bármilyen rövid is, eredményes vagy eredménytelen – legalább két szakaszát lehet megkülönböztetni. Az egyik – többnyire az első – az utcákon, tereken, közterületeken zajlik, nagy tömegek részvételével, mindenki szeme előtt. Gondoljunk itt Pest 1848. március 15-éjének vagy Szentendre 1956. október 25–26-ájának eseményeire. Látszólag ez „a” forradalom, ekkor történik a nép akaratának kinyilvánítása, a régi rend összeroppantása. Valójában azonban a forradalom célkitűzéseinek megvalósítása a nehezebb feladat, ami már nem az utcákon, mindenki szeme láttára, tömegek részvételével történik, hanem a különböző bizottságokban, testületekben, többnyire hosszas viták során a különböző tanácsstermek mélyén zajlik. És ez történt Szentendrén is. A demokratikus módon, közvetlenül a nép által megválasztott helyi vezetők, Zauer János kőműves, Huzsvik György ügyvéd, Pálffy Andor orvos vagy a nemzetőrparancsnok, Jobbágy

János és társaik kemény harcot folytattak az utcai megmozdulásokat követő legfontosabb feladatok megoldásáért: a közellátás megszervezéséért, az élelem, a tüzelő, a mindennapi életfeltételek biztosításáért, a lakossághoz kikerült fegyverek összegyűjtéséért, a közbiztonság megteremtéséért, majd – november 4-e után – a lakosság életének megmentéséért, az adott körülmények között lehetséges normális élet megindításáért. Nem rajtuk, nem az ő tevékenységükön múlt, hogy végül is mindez nem úgy valósult meg, ahogyan azt ők is, és a részükre megbízást adó szentendreiek is szeretnék volna.

Ha a könyv gondos elolvasása után ezt valamennyi szentendrei lakos megérti és átérzi, akkor Máté György fáradozása nem volt hiábavaló, és érdemes volt az *1956 Szentendrén* című kiadványt megjelentetni.

(Máté György: *1956 Szentendrén*. Szentendre, 2007. Pest Megyei Könyvtár. /Szentendrei Füzetek, VII./)

Böör László

Minden kedves olvasónknak,
előfizetőknek, hirdetőnknek, kollégáknak
kellemes karácsonyi ünnepeket
és sikerekben gazdag, boldog új évet kívánunk.

A Szerkesztőség

3K
3K 3K 3K
3K 3K